

ΠΑΙΔΕΙΑ

και
ζωή

1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1954

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Ο νόμος κατά του αναλφαβητισμού	Ἡ Διεύθυνση
Ἡ πανανθρώπινος σκέψις τοῦ Dante	G. del Vecchio
Ἡ ἀποστολή τῶν Μουσειῶν στήν Ἐκπαίδευση	Ἄννα Χατζηνικολάου
Κληρονομικότητα καὶ Ἀγωγή (IV)	Ἄννα Κατσίγρα
Πῶς θὰ ἐρμηνεύαμε ἐμεῖς τὴν Ἐνιαία Διδασκαλία (II)	Καλλιόπη Μουστάκα
Συστάσεις Διεθνῶν Συνεδρίων (II)	Ε. Π. Π.
Βιβλιοκρισία	Θεόδωρος Εὐδης
Νέα Βιβλία	
Περιεχόμενα τοῦ Γ' τόμου (1954)	

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Ι. Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ, Στὰ Ἄρσακείου

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ - ΕΡΕΥΝΑΣ - ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Έκδίδεται τήν 1η κάθε μηνός.

Διευθυντής: **Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ**, Ἀρτοτίνης 6. Τηλ. 71-135

Ἀλληλογραφία καὶ ἐμβάσματα :

Ε. Π. Παπανοῦτσον, Ἀρτοτίνης 6 — Ἀθήνας

Ἐτησία συνδρομή :

Διὰ τὸ ἔτος 1954 δραχ. 60.

Τόμοι προηγούμενων ἐτῶν :

ἔτος	ἄδελτος	δραχ.	πανόδελτος	δραχ.
1947	ἄδελτος	75	πανόδελτος	95
1948	»	»	»	»
1949	»	»	»	»
1950	»	»	»	»
1951	»	»	»	»
1952	»	»	»	»
1953	»	»	»	»

Τιμὴ τοῦ παρόντος τεύχους

Δεκεμβρίου 1954 δραχ. 6

Διευθύνσεις σύμφωνα με τὸ ἄρθρον 6 § 1 τοῦ Α.Ν. 1092/1938:
Διευθυντής καὶ ἐκδότης τῆς «Παιδείας»: **Ε. Π. Παπανοῦτσος**, Κατοικία: Ἀρτοτίνης 6.
Προϊστάμενος Τυπογραφείου: **Π. Σαββίδης**, Κατοικία: Β. Τζαφέρη 2.

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Μηνιαῖο Περιοδικὸ Μελέτης—Ἐρευνας—Διαφωτισμοῦ

ΕΤΟΣ Γ' — ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1954 — ΤΕΥΧΟΣ 33

Ὁ νόμος κατὰ τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ

Νὰ ἐπαινέσει κανεὶς τὴν Κυβέρνηση καὶ ἰδιαίτερα τὸν Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας γιὰ τὴν ἀπόφασή τους νὰ λάβουν νομοθετικὰ μέτρα κατὰ τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ (φαινομένου ποὺ ἔχει τὰ τελευταῖα 15 χρόνια ἀπλωθεῖ σὲ ἀνησυχητικὸ βαθμὸ καὶ ντροπιάζει τὴ χώρα μας) μπορεῖ. Ὅχι ὅμως καὶ νὰ τοὺς συγχαρεῖ γιὰ τὸ νομοθέτημα ποὺ ἐτοίμασαν. Πολὺ δὲ λιγότερο θὰ ἐπιδοκιμάσει τὴ Βουλὴ (καὶ τὶς δύο πτέρυγές της, ἰδιαίτερα ὅμως τὴν Ἀντιπολίτευση) ποὺ ἐψήφισε αὐτὸ τὸ νόμο (Ν.Δ. 3094, Φ.Ε.Κ. 252 τῆς 12 Ὀκτ. 1954) βιαστικὰ καὶ δίχως νὰ προσέξει ὅτι τὸ περιεχόμενό του διόλου δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴ σοβαρότητα τοῦ ζητήματος.

Ὅταν ἀνακοινώθηκε (ἀπὸ πέροι κιόλας) ὅτι ἡ «ἀρμόδια» ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας συντάσσει νομοσχέδιο «περὶ μέτρων πρὸς καταπολέμησιν τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ», ὅλοι περιμέναμε ὅτι τὸ σχέδιο τοῦτο θὰ προνοοῦσε γιὰ τρία κυρίως οὐσιαστικὰ καὶ πρῶτα θέματα : α. Γιὰ τὴν πραγματοποίηση (μέσα σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα) τῶν προϋποθέσεων ποὺ ἀπαιτοῦνται, ὥστε εὐθὺς ἐξαρχῆς νὰ μπεῖ στὸ σωστὸ δρόμο τῆς αὐτῆς ἢ ἐθνικῆς ἐξόρμησης. Αὐτὲς εἶναι ἡ ἐκπόνηση προγράμματος τῆς βασικῆς παιδείας ποὺ θὰ δοθεῖ στοὺς ἀναλφάβητους, ἡ κατάρτιση λεπτομερῶν ὁδηγιῶν γιὰ ὅσους θὰ ἀναλάβουν τὸ διδακτικὸ ἔργο, ἡ σύνταξη καὶ ἡ ἐκτύπωση ἐιδικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων κ.ο.κ. β. Γιὰ τὴν ἐξεύρεση οἰκονομικῶν πόρων, ὅχι στὸ χαρτί, οὔτε σὲ ποσὰ ἀνάξιου λόγου, ἀλλὰ σοβαρῶν, βέβαιων, ἀνάλογων πρὸς τὴν κλίμακα τοῦ ἀναλαμβανόμενου ἔργου. Καὶ γ. γιὰ τὴν κατὰ στάδια διεξαγωγὴ αὐτῆς τῆς ἐθνικῆς ἐκστρατείας, μέσα στὸ πλαίσιο τῶν δυνατοτήτων, ποὺ παρουσιάζει σήμερα ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάσταση τῆς χώρας.

Καὶ στὴ θέση ὅλων αὐτῶν τί ἔγινε; α. Μιὰ ἀπαράδεκτη καὶ αὐτόχρημα φαιδρὴ παρεξήγηση : ὁ νόμος δὲν προστάζει νὰ μάθουν οἱ ἀναλφάβητοι γράμματα (ἀνάγνωση, γραφή, ἀρίθμηση, στοιχεῖα ὑγιεινῆς καὶ ἐθνικῆς ἀγαπῆς). Ἡ ἐπιδοκιμασία δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴν σοβαρότητα τοῦ ζητήματος.

ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ, Δεκέμβριος 1954—17
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΩΡΕΑ Καδ. Χατζη
ΗΜΕΡΟΜ. 20.8.55
ΑΡΙΘ. 38305

—νά πάρουν απολυτήριο δημοτικού σχολείου, περνώντας την ύλη των μαθημάτων του σὲ 6 ἢ τὸ λιγότερο σὲ 4 ὀλόκληρα χρόνια! Μόνο ἂν ἔχουν περάσει τὰ 20 μποροῦν νὰ φοιτήσουν σὲ εἰδικὰ ἐπιμορφωτικά σχολεῖα ποὺ κανεὶς ὠστῶρα δὲν ἐτοίμασε τὸ πρόγραμμά τους. Γιὰ βιβλία ποὺ θα χρησιμοποιηθοῦν, εἴτε στὴ μιὰ εἴτε στὴν ἄλλη περίπτωση, ἀκόμη τίποτα... Ὁ Ο.Ε.Σ.Β. θὰ μεριμνήσει ἐν καιρῷ (ἄρθρο 12)!

Ὅσο γιὰ πόρους, ὁ νόμος ὀρίζει 6 πηγές (ἄρθρο 7). Ἄλλὰ οἱ 5 εἶναι ἀβέβαιες ἢ ἀνάξιες λόγου. Ἐέροντας λ.χ. πόσῃ εὐαισθησία ἔχει ἀπέναντι στὶς ἐκπαιδευτικὲς μας ἀνάγκες τὸ οἰκονομικὸ ἐπιτελεῖο τοῦ Κράτους, τὸ Γενικὸ Λογιστήριον, μποροῦμε νὰ εἰμαστέ βέβαιοι ὅτι ἡ προβλεπόμενη κρατικὴ ἐπιχορήγηση θὰ εἶναι ἀστεία. Καὶ οἱ εἰσφορὲς «ναῶν, δήμων καὶ κοινοτήτων» ἡ πείρα ἔχει δείξει ὅτι εἶναι ἀπίθανες. Ἔτσι μοναδικὸ ἔσοδο ἀπομένει ποσοστὸ 11 ο/ο ἀπὸ τὶς εἰσπράξεις «ἐξ ἐκπαιδευτικῶν τελῶν» ποὺ ἀσφαλῶς θὰ εἶναι ἀριθμὸς μὲ ἐλάχιστά καὶ συνεπῶς ἀμελητέα μηδενικά. Μὲ τέτοιον οἰκονομικὸ ἐξοπλισμὸ θὰ ξεκινήσουμε;

Ὡς πρὸς τὸν τρόπο τέλος ποὺ θὰ διεξαχθεῖ αὐτὸς ὁ ἀγώνας, εὐκόλα μαντεύει κανεὶς πόσο ρεαλιστικὸς εἶναι, ἀφοῦ ὁ νόμος ζητεῖ ἀπὸ τοὺς ἀναλφάβητους (μέχρι 20 ἐτῶν) ἢ ὀλόκληρο ἡμερήσιο δημοτικὸ σχολεῖο ἐπὶ 6 χρόνια ἢ νυκτερινὸ ἐπὶ 4 χρόνια τὸ λιγότερο! Πραγματικά, εἶναι πολὺ προνοητικὸς γιὰ πρόστιμα καὶ γιὰ κυρώσεις ἐναντίον τῶν ἰδιωντῶν ἀναλφάβητων ποὺ θὰ δυστροπήσουν, ἢ ἐναντίον τῶν γονέων καὶ τῶν ἐργοδοτῶν ποὺ δὲν θὰ τοὺς πειθαναγκάσουν νὰ πᾶνε στὸ σχολεῖο. Δὲν μᾶς λέγει ὅμως τί θὰ γίνῃ ἐὰν οἱ ἀγράμματοί μας πανικοβληθοῦν ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀπειλές καὶ κατακλύσουν (κατὰ ἑκατοντάδες χιλιάδων) τὰ δημοτικά μας σχολεῖα γιὰ νὰ ἐκπαιδευθοῦν... Ποιά διδακτήρια θὰ τοὺς χωρέσουν; Σὲ ποιά θρανία θὰ τοὺς βάλουμε νὰ καθίσουν; Μὲ ποιούς δασκάλους θὰ τοὺς διδάξουμε καὶ μὲ τί διδακτικὰ μέσα θὰ ἀνοίξουμε τὰ μάτια τους; Σκέφθηκε τὴν ἔκτασιν τοῦ ζητήματος ὁ νομοθέτης; Δὲν θὰ ἦταν πιὸ φρόνιμο πρῶτα νὰ δέσει μὲ τὸ σκοινὶ τὸ ἄγριο βῶδι καὶ ὕστερα νὰ κραυγάσει στοὺς διαβάτες νὰ παραμερίσουν, γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὰ κέρατα τοῦ ζώου;...

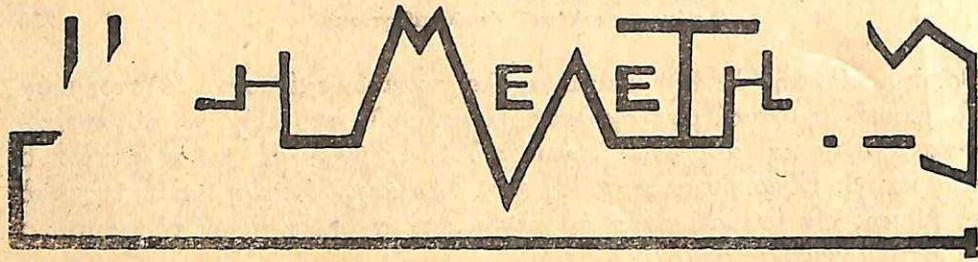
Δυστυχῶς οἱ «ἀρμόδιοι» ποὺ ἔστειλαν στὴ Βουλὴ τὸ σχέδιον τοῦ νόμου πολὺ λίγο σκέφθηκαν ὅλα αὐτὰ τὰ στενόχωρα πράγματα. Ἄλλωστε καὶ μόνο τὸ γεγονὸς ὅτι, σύμφωνα μὲ τὶς διατάξεις ποὺ ἐθέσπισαν, «μαθηταὶ ὑπερβάντες τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας των δύνανται νὰ συνεχίσωσι τὴν εἰς τὰ ἡμερήσια δημοτικά σχολεῖα φοίτησίν των πρὸς λήψιν ἀπολυτηρίου δημοτικοῦ σχολείου» (ἄρθρο 19, ἐδάφ. 2), δείχνει ὅτι οἱ

ἄνθρωποι εἰδηση δὲν ἔχουν ἀπὸ σχολεῖο καὶ ἐκπαίδευση. Ὡστε μέσα στὰ μεικτὰ δημοτικά μας σχολεῖα θὰ μποροῦν στὸ ἐξῆς νὰ συναγελάζονται ἀγόρια καὶ κορίτσια πάνω ἀπὸ 14 χρόνων μὲ μικρὰ παιδιὰ 6 καὶ 7 καὶ 8; Εἶναι δυνατὸν τοῦτο ἀπὸ διδακτικὴ ἀποψη καὶ ἐπιτρεπτό ἀπὸ ἠθική; Θὰ ἰσχύσει τάχα τὸ μέτρο στὰ σχολεῖα ὅλων τῶν τύπων; Καὶ στὰ μονοτάξια ἐπίσης;

Ἄν ὅμως εἶναι τόσο πενιχρό, ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ περιεχομένου, τὸ νομοθέτημα τοῦτο, ἔχει ἀναμφισβήτητα πλούσια διακόσμηση... Εὐθὺς ἀπὸ τὸ πρῶτο ἄρθρο του συγκροτεῖται μιὰ πολυμελὲς συντονιστικὴ Ἐπιτροπὴ, ὑπὸ τὴν ἐπίτιμη προεδρία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τὴν προεδρία τοῦ ἴδιου τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας, ὅπου μετέχουν Ἀκαδημαϊκοί, Ἐκπαιδευτικοὶ Σύμβουλοι, Ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων Ὑπουργείων, τοῦ Τύπου κτλ. κτλ. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ, μαζὶ μὲ ἄλλες ἐξίσου πολυπρόσωπες στὶς ἑδρες τῶν Νομῶν, πλαισιώνει τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ μὲ τὶς φροντίδες καὶ τὸ κύρος της. Γιὰ νὰ κάνει τί;—Παλαιὸς πολιτευτὴς, γνώστης τῆς νομοπαρασκευαστικῆς κουζίνας, συνηθίζει νὰ λέγει: ὅπου ὁ νομοθέτης δὲν ξέρει ἢ δὲν θέλει ν' ἀντιμετωπίσει ἓνα ζήτημα μὲ μέσα θετικά, βρίσκει πρόχειρη καὶ βολικὴ λύσιν τῆ σύστασιν Ἐπιτροπῶν....

Πολὺ περισσότερὰ θὰ εἶχε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τοῦτο τὸ βιαστικὸ καὶ προχειρογραμμμένο νομοθέτημα. Ἄλλὰ καὶ τὰ λίγα αὐτὰ ἀρκοῦν, γιὰ νὰ δείξουν ὅτι ἐὰν δὲν παρέμβουν, μὲ τὴ φρόνησιν καὶ μὲ τὴν πείρα τους, οἱ Ἐπιθεωρητὲς τῆς Στοιχειώδους Παιδείας, ὀλόκληρη αὐτὴ ἢ τόσο μεγάλῃς ἐθνικῆς σημασίας ὑπόθεσιν θὰ φτάσει γρήγορα στὸ ἀπροχώρητο καὶ θὰ μᾶς γελοιοποιήσῃ.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Ἡ πανανθρώπινος σκέψις τοῦ DANTE *

Εἶναι ἀδύνατον νὰ ὁμιλήσωμεν ἐν Ρώμῃ, καὶ μάλιστα ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, χωρὶς νὰ σκεφθῶμεν τὸν Dante, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ προφήτης καὶ ὁ περιφανὴς ἀπόστολος τῆς ἐν λόγῳ ἐνότητος. Ἄλλ' ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ ἡ πίστις εἰς τὸ ἰδεώδες τοῦτο συνδυάζεται πρὸς τὴν πίστιν, ἐπίσης σταθεράν, ὑφ' ἧς ἐνεφορεῖτο, ἐπὶ τὴν παγκόσμιον ἀποστολήν τῆς Ρώμης.

Τὸ μεγαλεῖον τοῦ Dante ὡς ποιητοῦ εἶναι τοιοῦτον, ὥστε λησμονεῖται ἐνίοτε ἡ δύναμις τῆς πολιτικῆς καὶ φιλοσοφικῆς του σκέψεως. Τὸ ἔργον του *Θεία Κωμωδία* δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐν ἀπαράμιλλον ποιητικὸν ἀριστούργημα, εἶναι προσέτι ἐγκυκλοπαιδεία τῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς του. Ἐπὶ πλέον (εἶναι ἀνάγκη νὰ λεχθῇ τοῦτο;) ὁ Dante δὲν εἶναι μόνον ὁ συγγραφεὺς τῆς *Θείας Κωμωδίας*, ἀλλὰ καὶ τῆς πραγματείας *Περὶ μοναρχίας* καὶ τοῦ *Συμποσίου*. Δὲν ὑπάρχει παραφωνία τις, τοῦναντίον πλήρης ἁρμονία μεταξὺ τῶν διαφόρων ἔργων του, ἕκαστον δ' ἐξ αὐτῶν φωτίζεται ὑπὸ τῶν ἑτέρων. Ἄλλ' ὅ,τι ἐν τῇ *Θείᾳ Κωμωδίᾳ* ἐμφανίζεται ὡς θαῦμα τέχνης, τοῦτο εἰς τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἔργα, τὰ καλούμενα ἡσσονα, προσλαμβάνει αὐστηρὰν μορφήν καὶ ἀποδεικνύεται δι' ἀκοιβολόγων συλλογισμῶν.

Κατὰ τὸν Dante ὁ παγκόσμιος πολιτισμὸς τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἐννοουμένου ἐν τῇ ὁλότητι αὐτοῦ, στηρίζεται εἰς τὸν προορισμὸν, ὅστις ὠρίσθη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ προορισμὸς οὗτος εἶναι ἡ πλήρης ἐνέργεια τῆς νοήσεως ἐν πάσῃ τῇ δυνατῇ ἐκτάσει, ἐν τε τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει, ὅπερ δὲν δύνανται νὰ ἐπιτύχωσιν οὔτε τὰ ἄτομα μόνα, οὔτε τινὲς τῶν κατὰ μέρος κοινοτήτων (*nec domus una, nec una vicinia, nec una civitas, nec regnum particulare*). Οἱ ἰδιαιτέροι σκοποὶ τῶν μικροτέρων ἐνώσεων συντίθενται ἐν ἀνιούσῃ τάξει βαθμῶν καὶ ἐξικινουῦνται ἀκριβῶς εἰς τὴν κορυφὴν διὰ τῆς ὑπερτάτης ἐνότητος τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Ἡ ἐνότης αὕτη, διὰ νὰ εἶναι πραγματικὴ, ἀπαιτεῖ ἐνιαίαν ρύθμισιν, αὐτὸ δὲ ὁ Dante ἀποκαλεῖ «μοναρχίαν» ἢ «αὐτοκρατορίαν». Ἐργὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος καὶ ἐξουσίας (*Imperiale maiestade e autoritade*) εἶναι ἡ ἐξασφάλισις τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου, ἥτις ἄνευ κυριάρχου ἐξουσίας θὰ ἐτέλει ἐν διαρκεῖ κινδύνῳ, λόγῳ τῶν διχονοιῶν τῶν ἀναφουμένων μεταξὺ τῶν πολιτειῶν (*intra regno e regno*). Προφανῶς ὁ Dante ἀναφέρεται διὰ τῶν λόγων τούτων εἰς τὴν πεῖραν τῆς ἐποχῆς του. Ἄλλὰ τί θὰ ἔπρεπε νὰ εἴπωμεν ἡμεῖς βάσει τῆς ἰδικῆς μας πείρας πολὺ μεγαλυτέρας καὶ τρομερωτέρας;

Ἐπικαλεῖται λοιπὸν τὴν ὑπαρξίν ὑπερτάτου κυβερνήτου, ὅστις δεσπόζων ὅλων τῶν λαῶν καὶ μὴ δυνάμενος κατὰ συνέπειαν νὰ ἐπιθυμήσῃ μεγαλυτέραν κατάκτησιν, θὰ ἐνεργήσῃ κατ' ἀνάγκην πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ, ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται ἡ ἀνθρω-

* Ὁ λόγος οὗτος ἐξεφωνήθη τῇ 15ῃν Δεκεμβρίου 1952 ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, τῇ προσκλήσει τοῦ Δημάρχου τῆς Ρώμης, πρὸς ἐγκαινισμὸν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1952-1953, ἐνώπιον τῆς διεθνoῦς ἐπιτροπῆς τῆς συγκεκροτημένης πρὸς ἐνοποίησην καὶ γενίκευσιν τῆς μορφώσεως.

Ὁ κ. Γεώργιος Ντέλ Βέκκιο εἶναι καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ρώμης.

πὶνῃ εὐδαιμονία (*a perfezione de la universale religione de la umana specie*), ἦτοι πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς παγκοσμίου εἰρήνης.

Εἰς τίνα ἀνήκει αὐτοδικαίως ἡ κυρίαρχος αὕτη ἐξουσία καὶ μεγαλειότης; Τὸ δύσκολον τοῦτο πρόβλημα, ὅπερ καὶ νῦν ἐπι, ὑπ' ἄλλην μορφήν, ἀπασχολεῖ ἐμμόνας τὰ πνεύματα τῶν νεωτέρων πολιτικῶν, τῶν νομομαθῶν, τῶν φιλοσόφων, λύεται ὑπὸ τοῦ Dante χωρὶς διασταγμὸν καὶ κατὰ τὸν μόνον δυνατὸν τρόπον συμφώνως πρὸς τὴν ἰδεολογίαν τῆς ἐποχῆς του. Ἡ Ρώμη, λέγει, ἐξελέγη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα κυριαρχῇ τοῦ κόσμου· καὶ ἡ θεία πρόνοια ἐξεδήλωσε πρὸς τοῦτο τὴν βούλησίν της διὰ πολλῶν σημείων, ἅτινα κυρίως εἰπεῖν εἶναι τὰ θαύματα τῆς ἱστορίας τῆς Ρώμης. Τὸ γεγονός μάλιστα ὅτι ὁ Χριστὸς ἠθέλησε νὰ γεννηθῇ ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴν δυναστείαν τῆς Ρώμης (*sub edicto Romanae auctoritatis*) σημαίνει ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας, κατὰ τὴν γνώμην του, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουσι νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν νομιμότητα τῆς κυριαρχίας ταύτης. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ Ρώμη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Dante ἦτο ὑλικῶς σχεδὸν κατεστραμμένη καὶ εἶχε πράγματι ἀπολέσει τὴν αὐτοκρατορίαν της οὐδόλως κλονίζει τὴν πεποίθησίν του, οὐσαν ἄλλωστε σύμφωνον πρὸς τὴν γενικῶς παραδεδεγμένην γνώμην κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὅτι ἡ ἀνωτέρω αὐτοκρατορία ὑφίστατο πάντοτε νομίμως (*de jure*). Ἡ Ρώμη λόγῳ τῆς θείας αὐτῆς ἀποστολῆς εἶναι ἁγία πόλις. Ὁ Dante πιστεύει τόσον πολὺ εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην, ὥστε δὲν διστάζει νὰ μεταχειρίζεται τὸ ὄνομα τῆς Ρώμης ὡς συνώνυμον πρὸς τὸ τῆς οὐρανίας πόλεως, ἦτοι τοῦ παραδείσου, καὶ ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς Ρώμης ἐκείνης, ἐνθα ὁ Χριστὸς εἶναι Ρωμαῖος.

***

Ἡ αὐτοκρατορία, ἧς ἡ Ρώμη ὀφείλε νὰ ᾗ τὸ κέντρον, ὑπερβαίνει τὸ πλαίσιον τοῦ Κράτους· εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς ὑπὸ τὴν παγκόσμιον αὐτοῦ ἐννοίαν. Ὁ Dante ἔχεται τόσον στερρῶς τῆς ἰδέας ταύτης, ὥστε θεωρεῖ ἐπουσιῶδες τὸ γεγονός ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ὡς ἄτομον ἐνδέχεται νὰ ἀνήκῃ εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἔθνος. Ὁ ἐκπροσωπῶν καὶ κατέχων τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι ἐκ τούτου καὶ μόνον Ρωμαῖος, ὅπουδήποτε καὶ ἂν ἐγεννηθῇ. Ἀπατῶνται λοιπὸν ἐκεῖνοι, οἵτινες συγχέοντες τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἰδέας μεμακρυσμένης ἐποχῆς μετὰ τῶν ἡμετέρων ἐκπλήσσονται καὶ σκανδαλίζονται σχεδόν, διότι ὁ Dante ἠδυνήθη νὰ παρακινήσῃ τὸν Γερμανὸν Ἀλβέρτον νὰ ἀσκήσῃ τὴν ἐξουσίαν του ἐπὶ τῆς Ἰταλίας, κατεστραμμένης τότε λόγῳ τῶν πολέμων καὶ τῶν φατριῶν. Τί τὸ παράδοξον ἀληθῶς; Μήπως ὁ Τραϊανὸς καὶ ὁ Θεοδόσιος δὲν εἶχον γεννηθῇ ἐν Ἰσπανίᾳ, ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος ἐν *Leptis Magna*, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Καρακάλλας ἐν Λουγδούνῳ, ἵνα μὴ ἀναφέρωμεν ἄλλα παραδείγματα; Καὶ τίς ποτὲ ἐσκέφθη νὰ ἀμφισβητήσῃ τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἢ τὴν ιδιότητά των ὡς Ρωμαίων;

Ἡ πολιτικὴ ἀντίληψις τοῦ Dante, μεγαλειώδης ἐν τῇ ὑψηλῇ αὐτῆς ἀπλότητι, δύναται εὐλόγως νὰ φανῇ εἰς ἡμᾶς ἀναχρονιστικὴ καὶ μάλιστα οὐτοπικὴ. Ἐστηρίζεται ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς αὐτοκρατορικῆς δυνάμεως τῆς Ρώμης, ὅταν ἡ ἰδέα αὕτη πάντοτε ζῶσα ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀντιστοιχεῖ πλέον πρὸς τὴν ἐνεργὸν πραγματικότητα· οὕτω πως τὸ σχέδιον τοῦ Dante ἔμελλε νὰ μείνῃ καὶ ἔμεινεν εὐγενὲς ὄνειρον, αἱ δὲ ὑψίσται ἐπικλήσεις του δὲν ἐτελεσφόρησαν. Τὸ σχέδιον τοῦ Dante νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν εἰρήνευσιν τῶν λαῶν ὑπὸ ἐνιαίαν καὶ νόμιμον ἐξουσίαν ἦτο πλέον ἢ ἀξιώπαινον, ἱερὸν. Ἀλλὰ τότε αἱ διχονοίαι ἦσαν ἰσχυρόταται καὶ σφοδρόταται ἐξ ἀφορμῆς ἀντιθέτων παθῶν ταρασσόντων ἔτι μόνον τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν κρατῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς σχέσεις τῶν πολιτῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει. Τῆς ρηθείσης μάλιστα ἐμπαθείας ὁ Dante ἔσχεν ὀδυνηρὰν πεῖραν. Ἡ ἐλπίς αὐτοῦ ὅτι οἱ ἄνθρωποι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐνωθῶσιν εἰς παγκόσμιον κοινότητα καὶ νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἐν πλήρει ὁμονοίᾳ ἕνα μόνον αὐτοκράτορα ἢ μονάρχην ἦτο λοιπὸν οὐτοπικὴ· οὐτοπικὴ ἐπίσης

λύσιν) τῶν προβλημάτων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, πράγματι δὲ παραμέλησιν τῆς ικανοποιήσεως τῶν βασικῶν πόθων τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως.

* * *

Ἄλλ' εἶναι καιρὸς νὰ καταλήξωμεν. Ἡ Ρώμη δὲν δύναται καὶ δὲν θέλει νὰ εἶναι ἐπίσης νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς οἰανδήποτε ἄλλην πόλιν ἢ πολιτείαν, ὅσονδήποτε ἔνδοξον γελικῆς ἐντολῆς, οὐσῆς συμφώνου πρὸς τὰ ὑψιστα αἰτήματα τῆς φιλοσοφίας, βεβαιῶμεν ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ δεσμὸς ἀδελφότητος καὶ εἰρήνης μεταξὺ πάντων τῶν ἐξουσίας ἐξασφαλίζουσιν τὸν δεσμὸν τοῦτον καὶ ἀποκλείουσιν ἀπ' ἐτέρου πᾶν εἶδος αὐθαιρεσίας καὶ ἡγεμονίας, ἥτις ἐκ τῶν κάτω ἢ ἐκ τῶν ἄνω, ἐσωθεν ἢ ἐξωθεν, ἐκθέτει ἢ ἀπειλεῖ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην.

Τοιοῦτος εἶναι (μετ' ἀφαίρεσιν τῶν παρεπομένων καὶ πεπαλαιωμένων αὐτοῦ στοιχείων) ὁ ζωτικὸς πυρὴν τῆς σκέψεως τοῦ Dante. Τοιαύτη ἐπίσης ἢ διδασκαλία ἀποστολικῆν διακονίαν κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν νέων χρόνων.

«Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐνότης», γράφει ὁ Ἰωσήφ Mazzini, «οἷα δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὑπερτέρα ὅλων». «Εἴμεθα πάντες μέλη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, τῆς αὐτῆς πατρίδος, τῆς Εὐρώπης, ὡς ἢ κοινωνία τῶν πατρίδων : εἶναι ὁ συνασπισμὸς τῶν ἐθνῶν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπὶ τῆς γῆς ἀποστολῆς των ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀγάπῃ· εἶναι ἢ σύνταξις τῶν λαῶν, ἐλευθέρων καὶ ἰσῶν». «Ἐν ἔθνος εἶναι μέρος τῆς σκέψεως, ἥτις ὀδηγεῖ τὰς κινήσεις τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου : εἶναι μία τῶν τάξεων τῆς ἀνθρωπίνης ἱεραρχίας : αἱ πατρίδες εἶναι τὰ ἐργαστήρια τῆς ἀνθρωπότητος».

Οὕτω, προσφέροντες τὴν ἐργασίαν ἡμῶν εἰς τὴν μεγάλην ὑπόθεσιν τῆς ἀνθρωπίνης προόδου ἐν κοινωνία πνεύματος μεθ' ὅλων τῶν ἄλλων ἐθνῶν, χωρὶς μνησικακίας ἢ ἀντεγκλήσεις, ἄνευ φθόνου. Καὶ προσδοκῶμεν ἐξ αὐτῶν ἀνάλογα συναισθήματα : διότι, εἴαν δυστυχῶς τὰ μίση καὶ οἱ ἀνταγωνισμοὶ ὑπερῶν τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, ὁ κόσμος θὰ κατέρρεεν εἰς ἐρείπια καὶ αἱ συμφοραὶ θὰ ἦσαν μεγαλύτεραι ἀκόμη ἐκείνων, αἵτινες ἀνεστάτωσαν καὶ καθήμαξαν αὐτὸν χθές, καὶ ἄς ὁ μεγαλύτερος νοῦς τοῦ Dante εἶχεν εἰς μάτην προφητεῦσαι καὶ προσπαθήσει νὰ ἀποτρέψῃ.

Γνωρίζομεν τίνα σπουδαίαν συμβολὴν ἕτεροι λαοὶ προσήνεγκον εἰς τὸν ἀνθρώπινον πολιτισμὸν καὶ τιμῶμεν εὐγνωμόνως καὶ εὐλαβῶς τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν. Χωρὶς ἔπαρσιν, ζητοῦμεν ἐν τούτοις ὅπως, καὶ ἂν ἐτι οὗτοι εἶναι πλουσιώτεροι ἡμῶν, μὴ λησμονῶσι τὴν Ἡρώμη καὶ τὴν Ἰταλία ἔδοσαν εἰς τὸν κόσμον. Ἄς ἐνθυμῶνται ὅτι ἐδῶ ἐγεννήθησαν, διὰ νὰ διαδοθῶσιν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰς ἄλλας ἡπείρους, αἱ θεμελιώδεις μορφαὶ τοῦ δικαίου· ὅτι ἐδῶ ἐγεννήθησαν οἱ μεγάλοι θαλασσοπόροι, οἵτινες συνέδεσαν τὸ ὄνομα των πρὸς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νέου κόσμου· ὅτι ἐδῶ ἐνεφανίσθησαν εἰς ἐποχὴν, ἥτις δὲν εἶναι ἀκόμη μακρυνή, τινὲς τῶν ὠραιότερων ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν ἐφευρέσεων· καὶ ὅτι τέλος ἐδῶ—last but not least—ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία, ἢ καθολικὴ (δηλαδή ἢ γενικὴ), ἔχει τὸ κέντρον τῆς, ἢ ἐκκλησίας, ἥτις καὶ κατὰ τὰς ζοφερωτάτας μάλιστα ἡμέρας μετέδιδε καὶ μεταδίδει εἰσέτι ἀκαταπαυήτως εἰς τὸν κόσμον τὸ θεῖον ἄγγελμα τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ τῆς ἀγάπης.

Ἡ ἀπληστία, τὰ ἀλαζονικὰ ὄνειρα κατακτῆσεως καὶ ἡγεμονίας εἶναι ἀναποδράστως ἔωλα, ὡς ἢ ἡ ἱστορία κατέδειξε. Μόνη ἢ καθολικὴ, ἢ πανανθρώπινος σκέψις δύναται νὰ στηρίξῃ τὴν πίστιν ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ ἀνεύρῃ ἡμέραν τινὰ τὴν εἰ-

ρήνην του ἐν τάξει πραγμάτων σταθερᾷ καὶ δικαίᾳ : *sedatis fluctibus blandae cupiditatis, genus humanum liberum in pacis tranquillitate quiescat*. Διὰ τῶν λόγων τούτων ἀκριβῶς ὁ Dante εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Περὶ μοναρχίας» ὑποδεικνύει τὸν οὐσιώδη καὶ φωτεινὸν σκοπὸν τῆς παγκοσμίου πολιτείας.

* * *

Μόνον ἐκεῖνος ὅστις ἐμβαθύνει εἰς τὸ ὑπέροχον αὐτὸ σχέδιον, δύναται καλῶς νὰ ἐννοήσῃ τὸν αἰωνίως ἀληθῆ πυρῆνα τῆς σκέψεως τοῦ Dante. Πᾶν ἔργον ἀνθρώπινον ἔχει εἰς τὴν ἐξωτερικὴν του ὄψιν καὶ τὴν διασκευὴν αὐτοῦ χαρακτῆρα πρόσκαιρον : εἶναι λοιπὸν ἐν μέρει γέννημα τοῦ χρόνου, ὡς ἐλέχθη καθ' ὑπερβολικὴν γενίκευσιν διὰ τὴν ἀλήθειαν : *filia temporis*. Τοῦτο δύναται ἐπίσης νὰ παρατηρηθῇ εἰς τὰ ἔργα τοῦ Dante. Ἄλλ' εἰς αὐτά, ὡς ἐπίσης εἰς πάντα τὰ δημιουργήματα τῶν μεγάλων πνευμάτων, ὑπάρχει ἢ ἀνταύγεια αἰωνίων ἰδεῶν, ἥτοι τῆς ἀληθείας ἐκείνης, ἥτις ὑπερέχει καὶ δεσπόζει τῶν χρονικῶν μεταπτώσεων, εἰς τρόπον ὥστε θὰ ὤφειλε νὰ ὀνομάζηται μήτηρ μᾶλλον ἢ θυγάτηρ τοῦ χρόνου.

Ὁ Dante δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ προφήτης καὶ ὁ ἐμψυχατῆς τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Ἰταλῶν. Ὑπῆρξε ὡσαύτως ὁ ἔνθερμος ὑπερασπιστῆς τοῦ ὑπερόχου ἰδεῶν τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς εἰρηνικῆς ἐνώσεως πάντων τῶν ἐθνῶν. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ νὰ προσοικειωθῶμεν, ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῆς ἐννοίᾳ, τὴν ἐπικλησίαν, ἣν ἡ πόλις Τρέντο ἐχάραξεν ὁμοθυμῶς εἰς τὸ βῆθρον τοῦ μνημείου, ὅπερ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Dante, ἐν ᾧ ἀκόμη αὐτῆ ἐξενοκρατεῖτο :

Ὑποκλιθῶμεν, Ἰταλοί—ὑποκλιθῆτε, ξένοι—Ἄλλ' ἐγερωθῶμεν χάριτι—ἀδελφοῦμοι ἐν δικαιοσύνῃ.

G. DEL VECCHIO

Μετάφρ. Κ. Π.

Ἡ ἀποστολὴ τῶν Μουσειῶν στὴν Ἐκπαίδευση

Ἡ Οὐνέσκο, ἡ γνωστὴ ὀργάνωσις τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν γὰρ τὴν Ἐκπαίδευση, Ἐπιστήμη καὶ Μόρφωσις, ὀργάνωσε ἀπὸ τῆς 13 Σεπτεμβρίου μέχρι τῆς 10 Ὀκτωβρίου στὶς αἰθούσας τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν ἓνα διεθνὲς φροντιστήριον (ἔτσι μεταφράσθηκε ἡ λέξις *stage*), με θέμα «Ἡ ἀποστολὴ τῶν Μουσειῶν στὴν Ἐκπαίδευση». Σ' αὐτὸ ἐπῆραν μέρος μουσειολόγοι καὶ ἐκπαιδευτικοὶ ἀντιπρόσωποι ἀπὸ εἴκοσι πέντε κράτη τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Τὴν ὅλη ἐργασία διηύθυνε ἡ Κυρία Grace Morley, διευθύντρια τοῦ Μουσείου μοντέρνας τέχνης στὸ San Francisco τῆς Ἀμερικῆς, με τὴν συμπαραστάσιν τῆς δεσποινίδας Raymonde Frin, με τὴ βοήθειαν ἐκλεκτῶν μουσειολόγων ἀπὸ διάφορα κράτη. Τῆς ἐργασίας τοῦ φροντιστηρίου παρακολούθησαν ἐπίσης σημαίνουσες προσωπικότητες τῆς Οὐνέσκο : ὁ κ. Evans, Γενικὸς Διευθυντῆς τῆς Οὐνέσκο, ποῦ παρευρέθη στὴν ἐναρκτήριον, ὁ κ. Thomas, Διευθυντῆς τοῦ μορφωτικοῦ τμήματος τῆς Οὐνέσκο, ὁ κ. van der Haagen, Διευθυντῆς τοῦ τμήματος τοῦ Μουσείου καὶ μνημείων τέχνης, ὁ κ. Leveillé, Διευθυντῆς τοῦ Palais de la Découverte στὸ Παρίσι καὶ Πρόεδρος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ «Museum», καὶ ὁ κ. Rivière, Διευθυντῆς τοῦ Μουσείου λαϊκῆς τέχνης στὸ Παρίσι καὶ Διευθυντῆς τοῦ Διεθνoῦς Συμβουλίου τῶν Μουσειῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπιτροπὴ γιὰ τὰ Μουσεῖα, ἢ ὅποια εἶναι τμῆμα τοῦ Διεθνoῦς Συμβουλίου τῶν μουσειῶν, με πρόεδρον τὸν Ἀκαδημαϊκὸν καὶ Διευθυντὴν τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου κ. Γ. Σωτηρίου, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐθνικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Οὐνέσκο, συνετέλεσαν πολὺ στὴν ἐπιτυχία τοῦ φροντιστηρίου.

Ἡ διεθνὴς αὐτὴ συγκέντρωση ἐργάστηκε μὲ ζήλο καὶ θερμότητα, μέσα στὸ εὐχάριστο περιβάλλον τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, γιὰ νὰ βρῆ λύσεις σὲ κοινὰ προβλήματα τῶν μουσείων ὅλου τοῦ κόσμου. Τὰ θέματα ποὺ συζητήθηκαν εἶχαν, ὅπως θὰ δοῦμε, πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ οἱ λύσεις ποὺ προτάθηκαν ἦσαν διαφωτιστικές. Γενικά, ἐγίνε μιά γόνιμη καὶ χρήσιμη ἐργασία. Τὸ φροντιστήριο, ποὺ ἐγίνε ἐδῶ, δὲν εἶναι οὔτε τὸ πρῶτο, οὔτε τὸ τελευταῖο, ποὺ ὀργανώνεται μὲ αὐτὸ τὸ θέμα. Ἡ Οὐνέσκο ἐνδιαφέρεται ζωηρὰ γιὰ τὰ μουσεῖα, γιὰτὶ πιστεύει ὅτι μποροῦν νὰ παίξουν ἐξαιρετικὰ σπουδαῖο ρόλο τόσο στὴ γενικὴ πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ κοινού, ὅσο καὶ στὴ μόρφωση ἐιδικότητων, καθὼς καὶ νὰ προωθήσουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴ διεθνή συνεννόηση καὶ συνεργασία. Προσπαθεῖ λοιπὸν, μὲ τὰ συνέδρια αὐτά, νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μουσειολόγων κυρίως, νὰ τοὺς δείξῃ πόσα μεγάλα μορφωτικὰ καθήκοντα ἔχουν καὶ νὰ τοὺς γιαιτρέψῃ, καθὼς εἰπώθηκε, «ἀπὸ τὴν ἀπομόνωση ποὺ εἶναι ἡ ἐπαγγελματικὴ τους ἀρρώστια». Στὸ φροντιστήριο, ποὺ εἶχε γίνε στὸ Μπρούκλιν τὸ 1952, εἶχε διαπιστωθεῖ ὅτι κάθε μέλος ἀποκάλυψε νέες ὁψεις τῆς ἐπαγγελματικῆς του ζωῆς, νέες μεθόδους καὶ ἐνδιαφέροντα. Εἶδε τὸ τεράστιο πεδίο δράσης ποὺ προσφέρεται σὰ μουσεῖα καὶ τὴ συμβολὴ ποὺ μποροῦν νὰ ἔχουν στὴν ἀνάπτυξη τῆς σκέψης, τῆς εὐαισθησίας καί, γενικά, τῶν ἐμφύτων ἱκανοτήτων τοῦ ἄτόμου.

Μὲ αὐτὸ λοιπὸν τὸ πνεῦμα ὀργανώθηκε καὶ αὐτὸ τὸ φροντιστήριο στὸν τόπο μας. Ἡ μορφή ποὺ πήραν οἱ συζητήσεις ἦταν περίπου ἡ παρακάτω: Κάθε ἀντιπρόσωπος εἶχε ἐτοιμάσει μιὰν ἐκθεση πάνω στὰ μουσεῖα καὶ στὸν τρόπο, ποὺ ἀντιμετωπίζετὰ τὸ πρόβλημα τῆς χρησιμοποίησεως τῶν μουσείων γιὰ ἐκπαιδευτικούς σκοπούς, στὴ χώρα του. Οἱ ἐκθέσεις αὐτὲς παρουσιάσθηκαν καὶ συζητήθηκαν στὴν ὁλομέλεια. Παράλληλα, ὀρισμένες ὥρες τῆς ἡμέρας ἦσαν ἀφιερωμένες σὲ συζητήσεις τῶν ομάδων. Ὅλα τὰ μέλη εἶχαν χωριστεῖ σὲ τρεῖς ομάδες, μὲ κάπως συγγενικά ἐνδιαφέροντα, καὶ συζητοῦσαν ἀναλυτικὰ ὀρισμένα ζητήματα. Τὰ ζητήματα, ποὺ ἐξέτασαν οἱ ομάδες, ἀλλὰ, παράλληλα συζήτησε καὶ ἡ ὁλομέλεια μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς παρουσιάσεως τῶν ἐκθέσεων τῶν ἀντιπροσώπων, εἶναι αὐτά: 1) Γιατί τὰ μουσεῖα καλοῦνται νὰ παίξουν ὅλο καὶ μεγαλύτερο ρόλο στὴν ἐκπαίδευση. 2) Τί ζητάει ὁ ἐκπαιδευτικὸς ἀπὸ τὸν μουσειολόγο. 3) Διαχωρισμὸς τῶν εὐθυνῶν μεταξὺ μουσειολόγων καὶ ἐκπαιδευτικῶν. 4) Μορφωτικὴ συμβολὴ τῶν μουσείων σὲ κέντρα ὅπου δὲν ὑπάρχουν μουσεῖα. 5) Μόρφωση ἐνηλίκων.

Στὴ συζήτηση τοῦ πρώτου θέματος ἀκούστηκαν διάφορες γνώμες, ἀνάμεσα στίς ὁποῖες καὶ οἱ ἐξῆς: Ἐξ αἰτίας τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς προόδου ποὺ ὀφείλονται στὴ συνεχῆ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς, δὲν γίνεται πλέον δεκτὸ ὅτι ἡ μόρφωση εἶναι προνόμιο τῶν ὀλίγων καὶ ἐκλεκτῶν. Ἡ μόρφωση θεωρεῖται κτῆμα κοινὸ ὅλου τοῦ κόσμου.

Τὰ ταξίδια, οἱ φωτογραφίες, ὁ κινηματογράφος, τὸ ραδιόφωνο, ἡ τηλεόραση μπῆκαν στὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ καὶ εἶναι θαυμαστά μέσα γιὰ μόρφωση, μὲ τὴν προϋπόθεση βέβαια ὅτι ὑπάρχει μιὰ κάποια ἐφεση γιὰ μόρφωση. Καὶ ποῦ ἄλλοῦ καλύτερα θὰ δοθῇ αὐτὴ ἡ ὄθηση γιὰ μόρφωση παρά στὰ μουσεῖα; Ὁ λαὸς θὰ παρακολουθήσῃ στὰ μουσεῖα τὴν ἐξελικτικὴ πορεία τῆς δημιουργικῆς δράσης τοῦ ἀνθρώπου. Γιατί, ἡ οὐσία τῆς μόρφωσης εἶναι ἡ κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀτομικῆς του περιπέτειας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ του προορισμοῦ. Ἐπειτα, ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὁμορφιά. Θὰ τὴν βρῆ στὰ μουσεῖα, ποὺ θὰ τὸν βοηθήσουν νὰ ἀναπτύξῃ τὴν καλαισθησιακὴ του καὶ νὰ ἐννοήσῃ τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία. Εἰδικώτερα, τὰ μουσεῖα θὰ παίξουν μεγάλο ρόλο στὴν παιδεία, γιὰτὶ σήμερα ἡ μέθοδος διδασκαλίας ἔχει ἀλλάξῃ. Τὸ μυαλὸ τοῦ παιδιοῦ δὲν θεωρεῖται πιά ἄδειο βάζο, ποὺ ὁ δάσκαλος ὀφείλει νὰ τὸ γεμίσῃ μὲ διδασκὰς καὶ ἀνάγνωση βιβλίων. Ἡ διδασκαλία γίνεται συγκεκριμένη, ζωντανή. Οἱ μαθητὲς παίρνουν ἐνεργὸ μέρος σ' αὐτὴν καὶ ἔχουν τὴν χαρὰ νὰ ἀνακαλύπτουν μόνοι τίς γνώσεις. μουσεῖα εἶναι κάτοχοι πρωτότυπων καὶ θαυμαστῶν

δοκουμέντων ποὺ μποροῦν νὰ συντελέσουν στὴν κατάκτηση γνώσεων καὶ στὴν καλύτερευση τῆς παιδείας.

Ἐξ ἄλλου, τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας — γιὰ νὰ πάρουμε ἓνα εἰδικὸ θέμα — σχετίζεται πολὺ περισσότερο σήμερα μὲ τὸ μουσεῖο παρά ἄλλοτε. Ἄλλοτε ἡ ἱστορία ἦταν μιὰ σειρά ἀπὸ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ γεγονότα, τώρα πάει νὰ γίνῃ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ. Ποῖος προσφορώτερος τρόπος ὑπάρχει λοιπὸν γιὰ νὰ ζωντανέψῃ ὁ ἐκπαιδευτικὸς τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας ἀπὸ τὸ νὰ χρησιμοποίησῃ τὰ μουσεῖα, τὰ καλλιτεχνικὰ καὶ ἱστορικὰ μνημεῖα ἢ τίς τοποθεσίες, ὅπου ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν οἱ παλαιοὶ πολιτισμοὶ μὲ ἐκλεκτὰ ἀντιπροσωπευτικὰ ἔργα τους ἢ μὲ μορφὲς τῆς καθημερινῆς τους ζωῆς; Ἐφ' ὅσον ὁ ἐποπτικὸς τρόπος διδασκαλίας παίρνει διαρκῶς καὶ μεγαλύτερη σπουδαιότητα, τὰ μουσεῖα καλοῦνται νὰ παίξουν σοβαρὸ ρόλο στὴν ἐκπαίδευση.

Ὡς δεύτερο θέμα συζητήθηκε τὸ τί ζητάει ὁ ἐκπαιδευτικὸς ἀπὸ τὸν μουσειολόγο. Ὁ μουσειολόγος ἦταν ἄλλοτε ἐρευνητὴς καὶ φύλακας μνημείων τέχνης ἢ πολιτισμοῦ. Τώρα τοῦ ζητοῦν ἓναν κοινωνικώτερο ρόλο. Νὰ βοηθήσῃ στὸν ἐκπολιτισμὸ τοῦ μεγάλου κοινού. Δὲν τοῦ ζητοῦν καθόλου νὰ μεταβάλλῃ τὸ μουσεῖο σὲ σχολεῖο, ἀλλὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἐκπαιδευτικούς καὶ νὰ κάμῃ προσιτὸ τὸ μουσεῖο στὸ κοινόν. Ποῖα εἶναι τὰ μέσα ποὺ διαθέτει ὁ μουσειολόγος γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς σκοπούς αὐτούς;

α) Ἡ παρουσίαση τῶν ἐκθεμάτων νὰ ἀκολουθῇ μιὰ λογικὴ καὶ σαφῆ ἀρχή. Σὲ ἓνα μουσεῖο τέχνης π.χ. νὰ τηρηθῇ ἡ χρονολογικὴ κατάταξη ἢ ἡ ἐκθεση νὰ γίνῃ κατὰ ομάδες ἀντικειμένων, ἔτσι ὥστε νὰ δείχεται μιὰ φάση τοῦ πολιτισμοῦ ἢ τὰ ἔργα ἓνος καλλιτέχνη. Ὅλα αὐτὰ βέβαια νὰ γίνονται κατὰ τὸ δυνατὸν καὶ χωρὶς ποτὲ νὰ θυσιάζεται τὸ ἔργο τέχνης γιὰ χάρι τῆς παιδαγωγικῆς. Ἄλλωστε ἐδῶ ἀναζητεῖται ἡ αἰσθητικὴ μόρφωση τοῦ κοινού καὶ ὄχι μόνον ἡ ἱστορικὴ.

β) Ὁ ἐπισκέπτης νὰ βρίσκῃ στὸ μουσεῖο σύντομους, εὐκαλοὺς καὶ εὐχάριστους καταλόγους, μὲ ὄχι ὑπερβολικὰ πολλοὺς τεχνικοὺς ὄρους, μὲ πολλὰς φωτογραφίες, ὄχι ὅμως ἀκριβοῦς.

γ) Νὰ ὑπάρχουν ἐπεξηγηματικοὶ πίνακες στὴν εἴσοδο κάθε αἴθουσας, ὅπου νὰ δίνονται περιληπτικὰ πληροφορίες γιὰ τὰ ἐκθέματα.

δ) Κάθε μουσεῖο νὰ ἔχῃ βοηθητικὰ αἴθουσες, ὅπου ὁ ἐκπαιδευτικὸς νὰ βρίσκῃ τὸ κατάλληλο ὕλικὸ γιὰ νὰ κάμῃ μιὰν εἰσαγωγὴν στὰ παιδιά πρὶν νὰ τὰ ὀδηγήσῃ στὸ μουσεῖο ἢ νὰ συνοψίσῃ τὰ διδάγματα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν. Στίς αἴθουσες αὐτὲς νὰ ὑπάρχουν χάρτες, σχέδια, φωτογραφίες, μακέτες, ἀντίγραφα, ἴσως καὶ γνήσια ἀλλὰ δευτερεύοντα ἔργα. Μὲ τὴ βοήθεια ὅλων αὐτῶν ὁ ἐκπαιδευτικὸς θὰ ζωντανέψῃ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τὸν γεωγραφικὸ χῶρο, τίς ὀικονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθῆκες ποὺ ἐπέδρασαν στὴ διαμόρφωση τῆς τέχνης ἢ τῆς τεχνικῆς τῶν ἐκθεμάτων. Στίς αἴθουσες αὐτὲς, θὰ ἔπρεπε κατὰ κάποιον τρόπο νὰ γίνονται αἰσθητὲς οἱ ξένες συμβολὲς καὶ ἐπιδράσεις, καθὼς καὶ οἱ ἐπιβιώσεις τοῦ παρελθόντος, ἔτσι ὥστε τὰ παιδιά νὰ καταλαβαίνουν τὸ γενικὸ καὶ χωρὶς διακοπὴν χαρακτῆρα τῆς ἀνθρώπινης δημιουργίας. Ἐδῶ ἐπίσης νὰ ὑπάρχουν καὶ εἰδικὰ ἀντικείμενα γιὰ διδασκαλία, ποὺ τὰ παιδιά νὰ μποροῦν νὰ πιάνουν, νὰ σχεδιάζουν, νὰ μελετοῦν.

ε) Τὰ μουσεῖα νὰ ὀργανώνουν κατὰ καιροὺς ἐκθέσεις μὲ ἓνα ὀρισμένο θέμα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ συζητήθηκαν καὶ ἄλλα μέτρα ποὺ ἐφαρμόζονται σὲ μουσεῖα σήμερα, ὅπως ἴδρυση συλλόγων μὲ μέλη «Φίλους τοῦ Μουσείου», γιὰ τοὺς ὁποίους ὀργανώνονται διαλέξεις, κινηματογραφικὲς προβολὲς μὲ ἔργα τέχνης, μαθήματα σχεδίου μέσα στὸ μουσεῖο καὶ ἄλλα.

Ὡς τρίτο ζήτημα συζητήθηκαν τὰ καθήκοντα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ στὸ μουσεῖο. Αὐτὸς ἢ ὁ μουσειολόγος πρέπει νὰ ὀδηγῇ τὰ παιδιά στὴν ἐπίσκεψιν; Τὸ ἰδεῶδες θὰ ἦταν, ἀπάντησαν, νὰ ὑπάρχουν μεταξὺ τοῦ εἰδικευμένου προσωπικοῦ τοῦ μουσείου καὶ πρόσωπα μὲ παιδαγωγικὴ κατάρτιση ἐπὶ πλέον, ποὺ θὰ ἀναλαμβάνουν νὰ ὀδηγοῦν

τις τάξεις στις αίθουσες. 'Αλλ' αυτό το ειδικό προσωπικό, που απαρτίζει το εκπαιδευτικό τμήμα των μουσείων και λειτουργεί σε πολλά μουσεία σήμερα, απασχολείται με το να προετοιμάζει τις κατευθυνόμενες επισκέψεις των ενήλικων και είναι δύσκολο να επαρκήσει και για τα σχολεία.

Ο εκπαιδευτικός λοιπόν θα αναλάβει την τάξη του. Με δοκουμεντα που θα βρή στο μουσείο, με προσωπική μελέτη ή με τη συνεργασία του μουσειολόγου θα προετοιμάσει την επίσκεψη. Με σχολικά γυμνάσματα πάλι στην τάξη θα προετοιμάσει τα παιδιά και ύστερα από την επίσκεψη θα συμπληρώσει απαντώντας στις απορίες των παιδιών. Μια επίσκεψη στο μουσείο δεν πρέπει ποτέ να είναι περίπατος μέσα στις αίθουσες, αλλά συμβολή στην πνευματική και καλλιτεχνική ανάπτυξη των παιδιών. Πολλά μουσεία προσπαθούν σήμερα να εκπληρώσουν τη μορφωτική τους αποστολή. Υπάρχουν όμως άλλα που μένουν κλεισμένα στους πύργους τους καθώς και δάσκαλοι απομονωμένοι στους τοίχους της τάξης. Θάπρεπε οι εκπαιδευτικοί να ένθαρρυνθούν, ώστε να χρησιμοποιούν περισσότερο το μουσείο στο σχολικό πρόγραμμα και οι έπισημες αρχές να βοηθήσουν τη συνεργασία αυτή.

Όταν το σχολείο βρίσκεται σε κέντρο, όπου δεν υπάρχει μουσείο—το τέταρτο ζήτημα—πάλι υπάρχουν τρόποι, να συμβάλλουν στην εκπαίδευση τα μουσεία έστω και από μακριά: Μεγάλοι πίνακες με φωτογραφίες μπορούν να εκτεθούν μέσα στην τάξη. Οργανώνονται επίσης κινητές εκθέσεις με αναπαραστάσεις πινάκων, με αντίγραφα ή και με πρωτότυπα έργα. Τα αυτοκινητομουσεία επίσης χρησιμοποιούνται, ώστε να φέρουν εκθέματα σε απομακρυσμένα χωριά.

Θεωρήθηκε πολύ χρήσιμο το έξης σύστημα, που εφαρμόστηκε στη Γαλλία με μεγάλη επιτυχία: Η σχετική υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας εκδίδει μικρά τεύχη, που τα αγοράζουν τα σχολεία από τα σχολικά ταμεία ή άλλους πόρους. Το καθένα από τα τεύχη αυτά περιέχει δέκα περίπου καλοτυπωμένες φωτογραφίες, με διαφωτιστικές λεζάντες, και που αναφέρονται στο ίδιο θέμα. Συνοδεύονται επίσης από μια μικρή εισαγωγή στο θέμα. Τα θέματα μπορεί να είναι από την ιστορία της τέχνης, από τη φυσική, τις μεγάλες ανακαλύψεις και διάφορα άλλα. Την εβδομάδα που διδάσκεται το ανάλογο θέμα, ο καθηγητής εκθέτει μέσα στην τάξη και σε ώριμηνή πάντοτε θέση τις φωτογραφίες και την εισαγωγή. Το σύστημα αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για το μάθημα της ιστορίας της τέχνης, που δεν είναι δυνατόν να διδάσκεται μόνο θεωρητικά. Με το να βλέπουν επίσης μια εβδομάδα τις φωτογραφίες αυτές, οι μαθηταί μαθαίνουν τα σπουδαία έργα τέχνης κάθε εποχής και τεχνοτροπίας.

Το τελευταίο ζήτημα, πώς δηλαδή θα εργασθῆ το μουσείο για τους ενήλικους, θεωρείται από τα πιο βασικά. Τονίσθηκε πολλές φορές η σπουδαιότητα της αποστολής του μουσείου στη λαϊκή μόρφωση, γενική ή ειδική. Στο μουσείο ο τεχνίτης θα βρή τα πρότυπά του, θα παρακολουθήσει τις διάφορες φάσεις της τεχνικής με την οποία εργάζεται σήμερα. Με τη βοήθεια των αντικειμένων του μουσείου κάθε άνθρωπος θα έλθη σε επαφή με πρόσφατους ή μακρινούς πολιτισμούς. Γι' αυτό πρέπει να γίνη γνωστή ή ύπαρξη των μουσείων στο μεγάλο κοινό.

Πρώτα πρέπει να κινηθῆ το ενδιαφέρον του κόσμου με διάφορα μέσα: με όμιλίες στο ραδιόφωνο, με άρθρα στον τύπο, με καλλιτεχνικές αφίσες, με διαφημιστικούς τρόπους αυτούς, ξυπνήση ή περιέργεια του κόσμου, τότε πρέπει να διευκολύνεται το κοινό για να επισκεφθῆ το μουσείο. Οι διευθυντές των μεγάλων επιχειρήσεων, διευθύνοντες κέντρα τεχνικής εκπαίδευσης ή επαγγελματικά σχολεία, όλοι πρέπει να πεισθούν ότι η επίσκεψη στα μουσεία είναι αναγκαία από την άποψη της γενικής μορφώσεως και της επαγγελματικής κατάρτισεως. Το μορφωτικό τμήμα των μουσείων θα προετοιμάζει τις επισκέψεις ανάλογα με τις επαγγελματικές ασχολίες του ακροατηρίου, τα ειδικά ενδιαφέροντα και το επίπεδο των γνώσεων. Σ' αυτές τις επισκέψεις

δεν πρέπει να παίρνουν μέρος περισσότερο από τριάντα περίπου πρόσωπα, για να δημιουργηθεί συμπαθητική ατμόσφαιρα και οι επισκέπτες να μπορούν να ρωτούν όσα τους ενδιαφέρουν ιδιαίτερα. Με αυτά και άλλα ακόμη μέσα τα μουσεία θα γίνουν κέντρα κοινωνικά, όπου ο επισκέπτης θα αισθάνεται άνετα και ευχάριστα και παράλληλα θα εκπολιτίζεται. Το ενδιαφέρον για την ιστορία, την ανάπτυξη του καλλιτεχνικού γούστου, το πάθος για ό,τι είναι ωραίο θα τα δώσουν τα μουσεία, που εξέλισσονται σε μεγάλα ιδρύματα λαϊκής μορφώσεως.

Στην τελευταία συνεδρίαση η Όλομέλεια αποφάσισε να εκφραστούν οι παρακάτω απόψεις και εύχες της:

1. Κάθε μουσείο να περιλαμβάνει στο προσωπικό του ένα ή περισσότερα πρόσωπα ειδικευμένα σε εκπαιδευτικά ζητήματα. Τα πρόσωπα αυτά θα έχουν επίσης τους ίδιους τίτλους και προσόντα με τα άλλα μέλη του επιστημονικού προσωπικού.

2. Για να λυθῆ με τις καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις το ζήτημα της ένσωματώσεως των επισκέψεων των μουσείων στο σχολικό πρόγραμμα, να συνεργασθούν στενά τα μουσεία με τις Αρχές από τις οποίες εξαρτάται η παιδεία.

3. Όσοι προορίζονται για εκπαιδευτικοί να μαθαίνουν, έφόσον ακόμη σπουδάζουν, τις μορφωτικές δυνατότητες που προσφέρουν τα μουσεία, και να παίρνουν μέρος σε πρακτικές ασκήσεις με αυτό το σκοπό.

4. Σε κάθε μουσείο να υπάρχουν ειδικές αίθουσες για εκπαιδευτικούς σκοπούς.

5. Τα μουσεία να έχουν την ευχέρεια να οργανώνουν κινητές εκθέσεις.

6. Τα μουσεία να εξετάζουν τις δυνατότητες δανεισμού στο έξωτερικό αντικειμένων με εκπαιδευτική αξία.

7. Όλα τα νέα σχολικά κτίρια να αποκτήσουν μιαν ειδική για εκθέσεις αίθουσα.

8. Οι απαγορεύσεις που δεν είναι απόλυτα αναγκαίες να καταργηθούν: π.χ. φαίνεται ότι είναι προτιμότερο να επιτρέπεται η φωτογράφιση μέσα στα μουσεία παρά να απαγορεύεται.

Έκτος από τις παραπάνω εύχες η όλομέλεια δέχθηκε με ένθουσιασμό την πρόταση της Ούνεσκο να καθιερωθῆ μια διεθνής ημέρα των μουσείων, που να γιορτάζεται με τη συμμετοχή όλων των κρατών, μελών της Ούνεσκο.

Τα μέλη του τόσο διδακτικού αυτού φροντιστηρίου γυρίζοντας στον τόπο τους θα κάμουν γνωστά τα συμπεράσματα των συζητήσεων τους στην Αθήνα και θα προσπαθήσουν να πείσουν τους αρμοδίους να εφαρμόσουν ώρισμένες από τις ύποδείξεις και τις πραγματοποιήσεις των άλλων και στη δική τους χώρα. Γιατί πρέπει να σημειωθῆ ότι από τις παραπάνω μεθόδους οι περισσότερες εφαρμόζονται σε διάφορες χώρες.

Και έτσι φτάνουμε και εμείς στο δικό μας πρόβλημα: Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε και στην Ελλάδα στα μουσεία μας αυτές τις μεθόδους, που εφαρμόστηκαν άλλου, για να εξυψώσουμε το μορφωτικό επίπεδο των ενήλικων γενικά και να βοηθήσουμε την παιδεία στο έργο της ιδιαίτερα; Είναι γνωστό ότι τα μουσεία της Ελλάδας περιέχουν εξαιρετικούς θησαυρούς και είναι από τα σπουδαιότερα του κόσμου για τη γνώση της αρχαίας, της μεσαιωνικής και της νέας Ελληνικής τέχνης. Οι αρχαιολόγοι και διευθυντές μουσείων είναι οι περισσότεροι επιστήμονες διεθνώς αναγνωρισμένοι στην ειδικότητά τους. 'Αλλά είναι επίσης γνωστό ότι τα μουσεία μας είναι μια πολυτέλεια ξένη προς το κοινό σε μεγάλο βαθμό και αρκετά μακριά από την εκπαίδευση. Τα μουσεία είναι για τον πολύ κόσμο ιδρύματα όπου φυλάγονται σπουδαία εκθέματα και στα οποία πρέπει να μπαίνει κανείς με δέος και να θαυμάζει, αφού, λέγεται, ότι εκεί υπάρχουν θαυμαστά πράγματα.

Μια επίσκεψη στα μουσεία μας πολύ συχνά κουράζει και στενοχωρεί τον μέσον επισκέπτη. Φεύγει από εκεί με τη σκέψη ότι αυτά τα πράγματα δεν είναι για κείνον. Κι' αυτό, γιατί δεν υπάρχει στο μουσείο ή ανάλογη προετοιμασία, που να εξηγήσει με απλά μέσα την αξία των εκθεμάτων, έτσι που να ευχαριστήσει τον επισκέπτη

και σύγχρονα να αυξήσει τις γνώσεις και να ανεβάσει το αισθητικό του κριτήριο. Και όμως το κοινό, που επισκέπτεται τα μουσεία τα τελευταία χρόνια, μεγαλώνει καθημερινά και η θέλησή του για κατανόηση και μόρφωση επίσης. Αν παρακολουθήσει κανείς ώριμους καλούς ξεναγούς, που εκ μέρους του 'Εθνικού 'Ιδρύματος οδηγούν κάθε τόσο επισκέπτες, θα δει ότι η ευχαρίστηση του κοινού και η αισθητική απόλαυση είναι έκδηλη. 'Αλλ' οι ξεναγοί, αν και πολλές φορές έχουν αναμφισβήτητα προσόντα και καλή διάθεση, δεν έχουν καμιά βοήθεια εκ μέρους των μουσείων, τα όποια δεν είναι καθόλου υπεύθυνα για όσα παραμύθια μπορεί να πη ένας μη καλός ξεναγός. Πόσο διαφορετικά θα ήταν, αν τις ξεναγήσεις αυτές, (κατευθυνόμενες επισκέψεις), όπως λέγονται διεθνώς, οργάνωναν τα μουσεία και ιδιαίτερα το μορφωτικό τους τμήμα, που θα πρέπει κάποτε να γίνει, τουλάχιστον στα μεγάλα μας μουσεία.

Για τα σχολεία ιδιαίτερα το θέμα είναι περισσότερο επείγον και θα μπορούσε, με λίγη καλή θέληση, να προωθηθεί αρκετά. Πολλοί εκπαιδευτικοί νοιώθουν την ανάγκη της συνεργασίας μουσείων και εκπαιδευσεως στον τόπο μας. Την ανάγκη αυτή, στη βασική και απλή της μορφή, την αισθάνονται κυρίως όταν αποφασίσουν να οδηγήσουν τις τάξεις τους στα μουσεία. Σήμερα οι επισκέψεις των σχολείων στα μουσεία είναι προαιρετικές. 'Ωρισμένα σχολεία, περισσότερο τα ιδιωτικά, οδηγούν εκεί μερικές τάξεις. Και να κατά ποιο τρόπο πραγματοποιούνται οι επισκέψεις αυτές: ελάχιστοι εκπαιδευτικοί πηγαίνουν μόνοι στο μουσείο, μελετούν με τον κατάλογο στο χέρι και ετοιμάζουν το τι θα πουν στα παιδιά, όταν θα τα φέρουν. Οι περισσότεροι πηγαίνουν στο μουσείο σαν άπλοι συνοδοί των μαθητών τους ελπίζοντας να βρουν εκεί κάποιον, που θα τους «εξηγήσει». 'Επίσης υπάρχουν πολλοί εκπαιδευτικοί, που νομίζουν ότι ένας περίπατος μέσα στις αίθουσες του μουσείου είναι αρκετός. Ζητούν μόνον από τα παιδιά να προσέξουν τα αντικείμενα και να γράψουν με θέμα: «'Επίσκεψη στο τάδε μουσείο».

Και όμως είναι φανερό ότι πολλοί εκπαιδευτικοί γνωρίζουν ήδη πόσο μεγαλύτερο, ευεργετικό και βοηθητικό στη διδασκαλία ρόλο θα μπορούσε να παίξει το μουσείο. Ζητούν τη συνεργασία μουσείου και σχολείου, που θα πρέπει κάποτε να αρχίσει.

Να γίνουν και τα δικά μας μουσεία κέντρα μορφώσεως και καλλιτεχνικής α-πολαύσεως, και το κοινό μας να βρίσκει σ' αυτά ένα ευχάριστο καταφύγιο, όπου να χαίρεται τα δημιουργήματα της προγονικής του κληρονομιάς.

ANNA KATZHNIKOLAOU

Κληρονομικότητα και 'Αγωγή (IV) *

'Αγωγή—'Υποβολή. Το ότι με την 'Αγωγή κατορθώνουμε να πνίξουμε βαθύτατα ένστικτα, όπως η αγάπη της ζωής, αρκεί αυτό και μόνο για να αποδείξει τη δύναμη της 'Αγωγής.

'Αλλ' η 'Αγωγή που αλλάζει την ιεραρχία των ανθρώπινων αγαθών, η 'Αγωγή που μάς κάνει να προτιμούμε το ξύλο από το φέμα και την Πατρίδα από τη Ζωή, η 'Αγωγή αυτή δεν γίνεται με αποστηθίσεις και ψυχρά αποφθέγματα, αλλά πρό πάντων με υποβολή. Μόνον από τότε που είδαν το φως τα θαύματα της υποβολής παραδέχτηκαν και οι Κλασσικοί την επίδραση της αγωγής, αν όχι στους απογόνους, τουλάχιστον στα άτομα. Και πώς ήταν δυνατόν να μη κλονιστή η πίστη τους στην παντοδυναμία της Κληρονομικότητας, όταν η υποβολή αλλάζει αισθητικό-

* Συνέχεια από το προηγούμενο τεύχος του περιοδικού μας, σελ. 245.

τητα, διανοητικότητα, θέληση, τα πάντα: "Ανθρωποι που βρίσκονται σε υποβολή μπορούν να τρέμουν το καλοκαίρι, φτάνει να πειστούν πως κάνει κρύο, και να ιδρώσουν τον χειμώνα, αρκεί να τους πείσουμε πως κάνει ζέστη. Αυτό δηλ. που είπε ο Σαίκσπηρ: «Μπορεί κανείς να κρατή αναμμένο κάρβουνο και να το θεωρή πάγο».

Μήπως δεν είναι πασίγνωστο ότι μάσκα χωρίς χλωροφόρμιο ή ένεση με σιέτο νερό είναι δυνατόν να φέρουν πλήρη αναισθησία;

'Ο επιστημονικός όρισμός της υποβολής είναι: «'Η μεταβολή με την οποίαν ένας οργανισμός πλέον παθητικός τείνει να τεθῆ σε άρμονία προς ένα οργανισμό πλέον ενεργητικό». Αυτός ο ενεργητικός κυριαρχεί επί του άλλου και ρυθμίζει τις κινήσεις, τις θελήσεις, τις πίστεις του. Σύμφωνα με τον βιολογικό νόμο ότι τα ανθρώπινα γνωρίσματα είναι κοινά σε όλους τους ανθρώπους και δεν διαφέρουν παρά μόνον ως προς τον βαθμόν, πρέπει να παραδεχτούμε πως όλοι οι άνθρωποι, ποιάς λίγος, ποιάς πολύ, υποβάλλονται. Μάλιστα η Ζωή είναι μια συνεχής υποβολή ή απόπειρα υποβολής. 'Η υποβολή είναι το καλύτερο και το χειρότερο πράγμα. 'Υπό την επίδρασή της μπορούμε να μεγαλουργήσουμε, αλλά και να κακουργήσουμε. Είναι πελώρια Δύναμη που πρέπει να μάθουμε να τη χρησιμοποιούμε στην 'Αγωγή του παιδιού.

'Ο νόμος της υποβολής απαιτεί να θεωρούμε το παιδί τόσο καλό, όσο επιθυμούμε να είναι. Παιδαγωγικώτατη, ως προς το σημείον αυτό, η θρησκεία του Κομφουκίου παραδέχεται καλή τη φύση του φυσιολογικού παιδιού. Πρέπει να γνωρίζουμε ότι η εκτίμηση και η εμπιστοσύνη που δείχνουμε στο παιδί είναι η μεγαλύτερη υποβολή. Φτάνει να πούμε σ' έναν υπνωτισμένο πως είναι γουρούνι, για να κυλιστή σα γουρούνι. Είναι επομένως πολύ χρήσιμο να κάνουμε στο παιδί συνειδητές τις καλές του κλίσεις: πρέπει Γονείς και Διδάσκαλοι να ένοησουν ότι αδύνατο να αναθρέψουν τα παιδιά με μομφές και μαλώματα. Και ότι ο καταναγκασμός είναι ψυχοκίνητρο ξένο προς το έργο της αγωγής.

'Αποκοτύν κύρος, δηλ. ρυθμίζουν τις κινήσεις, τις θελήσεις, τις πίστεις των άλλων μόνον εκείνοι που πιστεύουν και πρό πάντων εκείνοι που ζούν τις πίστεις τους. Είναι αυτό που λέμε παράδειγμα. Γονείς, διδάσκαλοι, αξιωματούχοι που ζούν όσα πιστεύουν, αυτοί εμπνέουν σεβασμό, αυτοί υποβάλλουν τις πίστεις τους. 'Ο αξιωματικός που δημιουργεί τα θρυλικά συντάγματα δεν είναι εκείνος που ρητορεύει, αλλ' εκείνος που τραβά μπροστά με το σπαθί στο χέρι. Και γειτονικά συντάγματα από το ίδιο ύλικό, φτάνει να έχουν άνικανο και δειλό αξιωματικό, για να πάθουν πανικό.

'Υποβολή ίσον μίμηση. Δεν υπάρχει φυσιολογικό παιδί που θ' άρνηθῆ να φάγη ή να εργαστή μεταξύ παιδιών που τρώνουν ή που εργάζονται. Τα νεύρα έρεθίζονται από τη στάση εκείνου που τρώγει ή που εργάζεται. 'Η θέα μιάς κίνησης φτάνει σε νευρικό άτομο για να κάμη την ίδια κίνηση. Παρατηρούμε τις επιδημίες στα σχολεία ύστερίας ή χορείας σε βαθμό που αναγκάζονται να τάται κλεισούν. Ποιός δεν γνωρίζει την επέκταση έγκλημάτων δι' υποβολής, ακριβώς όπως συνέβηκε το πρώτο: η αυτοκτονιών κατά τον ίδιο τρόπο; 'Από ένα καρφι αυτοκτονούν 7 στρατιώτες.

Νά που υπάρχει ο κίνδυνος της περιγραφής δια του τύπου των λεπτομερειών αυτοκτονιών ή έγκλημάτων. Γίνονται κολλητικά, όπως και τα μολυσματικά νοσήματα. 'Ο καθένας ένοει πόσο πολύ βλέπτουν γκακστερικά αναγνώσματα και γκακστερικές ταινίες.

Γενικά ποιηται και συγγραφείς που κατορθώνουν με τα έργα τους να συγκινήσουν, εξασκούν μεγάλην επίδραση στο αναγνωστικό κοινό.

Καὶ ὠρισμένες λέξεις κατορθώνουν διὰ τοῦ συνειρημοῦ τῶν ἰδεῶν νὰ ἐξεγείρουν τὰ συναίσθηματά, τὰ ὁποῖα ἀντιπροσωπεύουν. Λέξεις παρόμοιες πού πάλλουν ἀπὸ συγκίνηση, τὴν ὁποῖαν ἀντιπροσωπεύουν, εἶναι: τιμὴ, πίστις, πατρίς, μεγαλεῖο, ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια κλπ.

Μεγάλη δύναμη ὑποβολῆς ἔχει καὶ ἡ ἐπίμονη ρεκλάμα. Καὶ ὁ ραδιοῦργος κατορθώνει μὲ τὴν τέχνην του νὰ ὑποβάλλῃ τὴν ἀποστροφή του καὶ τὸ μῖσος του.

Ὑπεράνω ὅμως ὅλων ἐπίδραση ἔχει ἡ Ἀγάπη.

Γονεῖς καὶ διδάσκαλοι καὶ ὁποιοσδήποτε κατόρθωσε νὰ ἐλύσῃ τὴν ἀγάπην τῶν παιδιῶν, ἔχει πάνω σ' αὐτὰ μεγάλη μορφωτικὴ δύναμη, ἰδίως ἂν τ' ἀγαπᾷ καὶ αὐτός. Περιέχει πολλὴν ἀλήθεια τό: «Ὅ,τι δὲν βγαίνει ἀπὸ τὴν καρδιά, δὲν μπαίνει στὴν καρδιά». Μεγάλη, πολὺ μεγάλη μορφωτικὴ ἀλλὰ καὶ καταστροφικὴ ἐπίδραση ἔχει τὸ ἀγαπώμενο πρόσωπο, ὅταν χρησιμεύῃ ὡς καλὸ ἢ κακὸ παράδειγμα στὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ ἰδίως τοῦ νέου. Αὐτὸ συμβαίνει στὸν ἔρωτα, ὅταν ἀπευθύνεται σὲ πρόσωπο πού δὲν ἀξίζει. Ὁ ἔρωτος=ὑπνωτισμὸς βλέπων καὶ τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀγαπωμένου προσώπου ὡς προτερήματα. Κανένας καὶ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ μεταπίσῃ τὸν ἐρωτευμένο. Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση παρόμοιας ἀγάπης, βλέπει, ἀκούει, ἀντιλαμβάνεται, κρίνει μὲ τὰ μάτια, τ' αὐτιά, τὸ μυαλὸ τοῦ ἀγαπημένου προσώπου. Ὅταν πέρασῃ ὁ ἔρωτας καὶ ἀνοίξῃ τὰ μάτια του, ἀπορεῖ καὶ ἐξίσταται γιὰ τὸ πάθημά του.

Κοινωνικὴ ὑποβολή. Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ δὲν εἶναι παρά μίαν ἀμοιβαίαν ἀλληλοεπίδραση. Τὰ ἄτομα τῆς αὐτῆς κοινωνίας διαφέρουν μόνον ὡς πρὸς τὸ βαθμὸ τῆς ὑποβολῆς. Μερικὰ εἶναι τέλεια ἀνίκανα ν' ἀντισταθοῦν στὴν ὑποβολή. Εἶναι τὸν τρόπον τινὰ προσβεβλημένα ἀπὸ ἠθικὴν παράλυσιν. Ἐλάχιστα ὅμως εἶναι καὶ ἐκεῖνα πού ἔχουν ἔντονη προσωπικότητα καὶ μποροῦν νὰ ἀντισταθοῦν στὴν ὑποβολή τῶν πολλῶν. Ἡ μεγάλη πλειοψηφία κάνει ὅ,τι καὶ οἱ πολλοί, καλὸ ἢ κακὸ, χρήσιμο ἢ βλαβερό, ἀδιάφορο. Οὐδεμία ἐλευθερία ἐνεργείας, γιὰ τὴν ὁποῖα ὅμως ἐλευθερία ὅλοι κόπτονται.

Συχνά, ἐκεῖνοι πού ὑποβάλλουν τίς ἰδέες τους, τὴ ζωὴ τους, δὲν εἶναι οἱ περισσότεροι, ἀλλ' οἱ δυνατώτεροι. Στὴ σημερινὴ κοινωνία οἱ δυνατώτεροι—ἡ κρατοῦσα τάξις, ὅπως λέμε—εἶναι λίγες χιλιάδες. Καὶ ὅμως αὐτὲς ἐπιβάλλουν τὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς τους σὺν πολλοῦς, ἂν ὄχι τὴ ζωὴ πού ζοῦν, ἀλλ' ἐκεῖνη πού ἐπιθυμοῦν νὰ ζήσουν. Νὰ πῶς περιγράψαμε πρὸ ἐτῶν σὲ μίαν σχετικὴ διάλεξή μας αὐτὴ τὴ ζωή:

«Μία ζωὴ παραστρατημένη, χωρὶς κατεύθυνση, χωρὶς σκοπὸ, χωρὶς ἰδανικόν. Μία ζωὴ τιποτένια, γεμάτη ἀπὸ περιττὰ πράγματα, λουσα, ἐπιπλα, κουρέλια, ἐπιδείξεις. Μία ζωὴ πού ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ρούχο καὶ τελειώνει στὴν ἐπίδερμίδα. Μία ζωὴ σπαταλημένη ἕως τὰ ἔσχατα γεράματα σὲ βαψίματα, μασκαρέματα, μανικιουρίστ, πεντικιουρίστ, κουαφέρ, μασσέρ, ἐμπορικά, μοδίστρες, καπελοῦδες. Μία ζωὴ γλεντιῶν, ταβερνῶν, ἵπποδρομιῶν, καζίνων, ὀργίων, σεπαρέ, καμπαρέ. Ζωὴ παραλυμένη, ζωὴ ἐκφυλῆ, γεμάτη ἐρωτισμὸ, ἀλκοολισμὸ, κοκαϊνισμὸ, διάφορα ἄλλα εἰς ἰσμός. Παιδιά; Νὰ μίαν λέξιν πού σὸν τὴν ἀκούσουν οἱ μοντέρνες ἢ καγχάζουν ἢ ἀνατριχιάζουν. Ἐγκυμοσύνη, τοκετός, θηλασμός; Ἄλλ' αὐτὰ μαραινουν τὴ δροσιὰ τοῦ προσώπου τους· αὐτὰ χαλοῦν τίς γραμμὲς τοῦ σώματός τους. Νὰ τσαλακώσουν τὰ γυναικεῖα τους θέληγτρα; Καὶ ἔπειτα μὲ τί καὶ γιὰτί νὰ ζήσουν;»

Καὶ περισσότερο θεωροῦν τὴ ζωὴ αὐτὴ τὴν παραστρατημένη ὡς ἀξία νὰ τὴν μιμηθοῦν (τὴν λένε πολιτισμὸ!), ἐπειδὴ εἶναι φαινόμενο ὄχι ἀπλῶς ἐλληνικόν, ἀλλὰ διεθνές, σὲ μικρότερο ἢ μεγαλύτερο βαθμὸ. Τί τὸ παράξενο λοιπὸν ἂν καὶ ἡ τάξις τῶν νοικοκυραίων μὲ τὰ μετρημένα οἰκονομικά καὶ μὲ τὰ γερά καὶ

καλὰ παιδιά, θεωρεῖ πρόοδο καὶ πολιτισμὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ πού βλέπει γύρω της, σὲ βάρος κάθε ἄλλης ἀνθρώπινης ἐνεργητικότητος;

Τὸ κατακλύσιμα ποτὲ δὲν ἔρχεται ἀπότομα. Οἱ ὑποχωρήσεις γίνονται λίγολίγο. Σκαλοπάτι-σκαλοπάτι καταβαίνουμε τὴ σκάλα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας. Καὶ ὅταν βρεθοῦμε στὴ τελευταῖο σκαλοπάτι, τόσο ἔχει ἀλλάξει ὁ ἠθικὸς μας κόσμος, ὥστε ποτὲ δὲν ὑπάρχει ἡ ἀντίληψη τῆς καταπτώσεώς μας. Ὅταν μάλιστα καταβαίνουμε μὲ τοὺς πολλοὺς πού θεωροῦνται οἱ ἐκλεκτοὶ (μοντέρνους τοὺς λέμε σήμερα) τότε, κάτω μάλιστα ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν ἀλκοολικῶν ποτῶν, βλέπουμε ἀνάποδα τὴ σκάλα καὶ νομίζουμε πὺς οἱ ἄλλοι βρίσκονται κάτω καὶ ἐμεῖς ἐπάνω, χαρακτηρίζοντάς τους ὡς ὀπισθοδρομικούς.

Κατ' ἀρχὴν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση μιᾶς ὁμαδικῆς, κοινωνικῆς ἀλληλοὑποβολῆς κατακλύθουν καὶ γίνονται ὁλοένα καὶ περισσότεροι σὲ ὅλα ἐν γένει τὰ ἐπαγγέλματα, μὴδὲ τῶν ἐπιστημόνων ἐξαιρουμένων, ἐκμεταλλευτές, νοθευτές, καταχραστὲς, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνουν καὶ χωρὶς νὰ παύσουν νὰ θεωροῦν τὸν ἑαυτό τους ἐν τάξει. Μὰ ἡ προσαρμογὴ πρὸς τὸ περιβάλλον δὲν εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς ζωῆς; Αἰτία; Ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων, γιὰ ἐπὶ πολέμων, ὅπως καὶ ἐπὶ ἐπαναστάσεων, παύει ἡ ὑποβολὴ τῆς Παραδόσεως καὶ τῆς Κοινωνικῆς Γνώμης καὶ ἡ ἠθικὴ ἐξελίσσεται ταχύτατα συνήθως πρὸς τὰ πίσω. Τότε χωρὶς τὰ ἀνασταλτικὰ χαλινάρια τῆς Παραδόσεως καὶ τῆς Κοινῆς Γνώμης κυριαρχοῦν τὰ πρωτόγενῆ ἔνστικτα καὶ οἱ ἄνθρωποι παραστρατοῦν.

Μόδα. Νὰ τὸ βασίλειο τῆς ὑποβολῆς. Ψηλές, κοντές, ξανθές, μελαχροινές φοροῦν τὸ ἴδιο χρῶμα, τὸ ἴδιο σχῆμα, ἀδιάφορο ἂν τὸς πάη ἢ ὄχι. Ἄκουσα Κυρία νὰ λέγῃ:

— «Πῶς δὲν μοῦ πάει αὐτὸ τὸ καπέλλο!»

— «Γιὰτί τὸ φορᾷς;»

— «Μὰ ἀφοῦ εἶναι τῆς Μόδας;»

Ἐπερνάει δηλ. σὲ δύναμη καὶ αὐτὴ τὴ φιλαρέσκεια. Δὲν πρόκειται νὰ ἐξετάσουμε ἐδῶ τὸ κοινωνικὸ φαινόμενο τῆς Μόδας. Ὁ ἀρκεστοῦμε νὰ ποῦμε τὰ ἐξῆς: Ἄλλοτε τὴν ἐξωτερικὴν σημερινὴν παράστασιν τῆς γυναίκας, πού τῆς τὴν ἐπιβάλλει σήμερον ἡ Μόδα, τὴν μεταχειρίζονταν μόνον οἱ γυναῖκες ἐλευθέρων ἠθῶν ἐν γνώσει τοῦ σκοποῦ πού ἐπεδίωκαν: νὰ διεγείρουν τὸν ἄνδρα. Σήμερα κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιταγή, κάτω ἀπὸ τὴν ὑποβολὴ τῆς Μόδας κοκκετοποιήθηκαν ὅλες καὶ τὸ πιὸ ἀγνὸ κορίτσι καὶ ἡ πιὸ πιστὴ καὶ ἀφωσιωμένη σύζυγος.

Μεγάλη, πολὺ μεγάλη ἡ δύναμη τῆς ὑποβολῆς ἐκ μέρους τοῦ περιβάλλοντος. Γι' αὐτὸ ἡ Νέα Ἀγωγή θεωρεῖ ἀπαραίτητο νὰ ἐφοδιάσῃ τὴ νέα γενεὰ καὶ μὲ γνώσεις τῶν βιολογικῶν νόμων τῆς Ζωῆς, τοὺς ὁποίους ἀγνοοῦν καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς στὴν εἰδικότητά τους ἐπιστήμονες. Κατὰ πόσον οἱ γνώσεις τῶν βιολογικῶν νόμων μποροῦν νὰ γίνουν ὁδηγοὶ στὴ ζωὴ, θὰ τὸ ἐξετάσουμε ἄλλοτε. Ἐδῶ ἀρκούμεθα νὰ ποῦμε τὰ ἐξῆς:

Κατ' ἀρχὴν κάθε βαθειὰ γνώση εἶναι πίστη, πού, καθὼς εἶπαμε, εἶναι ἡ πιὸ βαθειὰ ὑποβολή. Ὁ φωτισμένος ἔχει τὴ δύναμιν νὰ ὑποβάλλῃ καὶ ὄχι νὰ ἐπιβάλλεται. Θέλει πάνω ἀπὸ ρουτίνα, μόδα, συνθήκες· καὶ αὐτὰ ἀκόμα τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα. Θέλει τὸ κάθε τι στὴν κρῖση τοῦ φωτισμένου τοῦ μυαλοῦ καὶ δὲν υἱοθετεῖ, παρὰ μόνον ὅ,τι κατόπιν ἐξετάσεως βρίσκει χρήσιμο καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ γιὰ τὴν κοινωνία μέσα στὴν ὁποῖα ζῇ. Μάλιστα ἡ βαθειὰ γνώση μᾶς κάνει κυρίους καὶ δημιουργοὺς τῆς ἀτομικῆς μας ζωῆς καὶ ὄχι νευρόσπαστα πού μᾶς κινεῖ μαζί μὲ τὰ οὐργοὺς τῆς ἀτομικῆς μας ζωῆς καὶ ὄχι νευρόσπαστα πού μᾶς κινεῖ μαζί μὲ τὰ οὐργοὺς τῆς ἀτομικῆς μας ζωῆς καὶ ὄχι νευρόσπαστα πού μᾶς κινεῖ μαζί μὲ τὰ οὐργοὺς τῆς ἀτομικῆς μας ζωῆς. Ἐκεῖνος πού κατέχει τοὺς γνωστοὺς βιολογικοὺς πλῆθη ἢ κοινωνικὴ ὑποβολή. Ἐκεῖνος πού κατέχει τοὺς γνωστοὺς βιολογικοὺς νόμους δὲν φοβᾷται νὰ πετάξῃ κάτω κατὰ συνθήκην, ἐφ' ὅσον τὸ φωτισμένο τοῦ μυαλοῦ τὸ βρίσκει βλαβερό, γελοῖο ἢ τὸ λιγώτερο ἄχρηστο, δηλ. λείψανο περασμένης χρη-

σιμότητας. Δὲν διστάζει καὶ νὰ κάμῃ τὸ πρῶτο βῆμα στὸ κάθε τι ποὺ πρόκειται νὰ ἐξυπηρετήσῃ τόσο τὸ καλῶς ἐννοούμενο ἀτομικὸ του συμφέρον ὅσο καὶ τὸ κοινωνικόν. Ἄλλ' αὐτὸ βέβαια προϋποθέτει κόπο.

Αὐτοῦ βρίσκεται ἡ δύναμη τῆς ὑποβολῆς τοῦ περιβάλλοντος. Κάνει εὐκόλη τὴ ζωὴ. Τρώω, ντύνομαι, διασκεδάζω ὅπως ὅλοι οἱ γύρω μου, χωρὶς νὰ κάμω τὸν κόπο νὰ σκεφτῶ ποῖ εἶναι χρήσιμο καὶ ποῖ ὄχι. Καὶ ἂν μάλιστα δὲν ξέρω ποῖ εἶναι τὸ σωστό, ζῶ κατ' ἀνάγκην μετὰ τὴν ὑποβολὴν τόσο τῶν ἐνστικτῶν, ὅσο καὶ μετὰ τὴν ὑποβολὴν τοῦ περιβάλλοντος.

Εὐκόλη καὶ ἡ ζωὴ τῶν δῆθεν ἀνωτέρων. Περιφρονοῦν ἤθη καὶ ἔθιμα, ζωτικώτατα ἀκόμα, ὄχι γιὰ νὰ τ' ἀντικαταστήσουν μετὰ κάτι χρησιμώτερο ποὺ τοὺς τὸ ὑποδεικνύει ἢ γνώση τῶν νόμων τῆς ζωῆς, ἀλλὰ γιὰ νὰ ζήσουν σύμφωνα μετὰ τὰ γούστα τοὺς τῆς στιγμῆς, χωρὶς κανενὸς εἶδους χαλινάρι. Ζοῦν μιὰ ζωὴ πολὺ χειρότερη ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν ἄλλων ποὺ ὑφίστανται τὴν ἐπίδραση τοῦ περιβάλλοντος. Γιατὶ ἓνας λαὸς ποὺ ζῆ ἐνσυνείδητα τὴ ζωὴ του καὶ ποὺ ταλαντεύεται δεξιὰ καὶ ἀριστερά, σπάνια ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς προόδου. Ἐνδέχεται ὁμαδικῶς νὰ παραπλανηθῇ—ιδίως, ὅταν συναντήσῃ ἐμπόδια—ἀλλὰ ὁλοένα ἀνέρχεται. Ἐνῶ τὰ ἄτομα ποὺ θέλουν νὰ χαράξουν τὴν δῆθεν ἀνώτερη ζωὴ μετὰ μόνους ὁδηγούς τὰ ἐνστικτὰ καὶ τίς ὁρμές τοὺς, φτάνουν κατὰ γενικὸν κανόνα στὸν ἐκφυλισμὸ. Καὶ ἂν ἄλλοτε παρόμοιες ἀνταρσίες εἶχαν καὶ τὴ χρησιμότητά τοὺς, γιατί διασώζονται καὶ μερικὲς ἰδιοφυῖες ποὺ θὰ χάνονταν κάτω ἀπὸ τὸν ἰσοπεδωτικὸ ὁδοστρωτήρα τῆς τότε ἐκπαιδεύσεως, σήμερα ὅμως περιττεύουν. Γιατὶ ἡ Νέα Ἀγωγή σέβεται τὴν ἀτομικότητα τῶν παιδιῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴ γνώμη ὅτι ἡ ζωὴ τῶν ἐνστικτῶν καὶ τῶν ὁρμῶν εἶναι περισσότερο εὐχάριστη, νὰ τι ἀπαντᾷ ἓνας ἀπὸ τοὺς σοφοὺς βιολόγους: «Ἡ πίστη αὐτὴ εἶναι ἐκείνων ποὺ δὲν γνώρισαν παρὰ τίς κατώτερες ζωώδεις εὐχαριστήσεις. Αὐτοὶ ἀγνοοῦν τίς πιὸ ἀνώτερες χαρὲς ποὺ παρέχει ἡ θεωρητικὴ σκέψη, ἡ μεγάλη αὐτὴ ἐλευθερώτρια ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει ν' ἀντιστεκόμαστε στὰ συναισθήματα καὶ στὰ πάθη. Προξενεῖ χαρὰ τὸ νὰ παίρῃ κανεὶς συνείδηση τῆς προσωπικότητάς του. Δοκιμάζει τὴ χαρὰ ποὺ νιώθει ὁ κάθε ἀγωνιζόμενος, ὅταν νικᾷ. Τὸ νὰ νικοῦμε τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως μᾶς προξενεῖ χαρὰ. Τὴν ἴδια καὶ μεγαλύτερη χαρὰ αἰσθανόμαστε, ὅταν ἡ βούληση νικᾷ στὴν πάλη μετὰ τίς κτηνώδεις ὁρμές τῆς αἰσθητικότητας».

ANNA ΚΑΤΣΙΓΡΑ

Πῶς δὲ ἐρμηνεύσαμε ἐμεῖς τὴν Ἐνιαία Διδασκαλία (II) *

Β) Οἱ Συνθῆκες τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Πολλὲς εἶναι οἱ ἀντιξοότητες γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐλεύθερης μεθόδου καὶ δὲν ὑπάρχουν γενικοὶ κανόνες καὶ συνταγὲς γιὰ τὴν ὑπερπήδησή τους, γιατί οἱ συνθῆκες διαφέρουν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ἀπὸ σχολεῖο σὲ σχολεῖο, ἀπὸ τάξη σὲ τάξη. Πῶς μορεῖς νὰ ἐφαρμόσεις ἐλεύθερη μέθοδο, μετὰ πενήντα ἢ ἐξήντα παιδιά σὲ μιὰ τάξη; Πῶς μορεῖς νὰ ἐφαρμόσεις ἐλεύθερη μέθοδο, ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν θρανίων μιᾶς τάξης εἶναι τὸ τέταρτο τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παιδιῶν; Πῶς μορεῖς νὰ ἐκμεταλλεῖς τὸ πάτωμα γιὰ διάφορες χειροτεχνικὲς ἐργασίες—ὅπως γίνεται σὲ ἄλλες χώρες—ὅταν αὐτὸ εἶναι κορὸ καὶ βρόμικο; Ἡ ἔλλειψη χώρου εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ δυσμενεῖς ὅρους γιὰ τὴν ἐλεύθερη μέθοδο, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἐξουδετερώνει εἶναι τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδας. Τοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς ἐννέα μῆνες τοῦ σχολικοῦ χρόνου μορεῖ νὰ γίνῃ ὑπαιθρία ἐργασία. Τὸ ὑπαιθρο δίνει πολλὰ εὐκαιρίες γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐλεύθερης μεθόδου μετὰ κέντρο τὰ παιδογονωστικὰ μαθήματα. Ὅπως ξέρομε, ἔχει περάσει πιὰ ὁ καιρὸς ποὺ ὅλα τὰ μαθήματα ἔπρεπε νὰ συγκεντροῦν γύρω ἀπὸ μιὰν ἐνότητα καὶ ὅλα τὰ παιδιά νὰ ἐργάζονται συγχρόνως μετὰ τὸ ἴδιο μέσον, π.χ. χειροτεχνία, ἰχθυογράφηση, ἐκθεση, ἀριθμηση (11). Ἄν ἐργαζόμαστε μετὰ τὴ «Μέθοδο Δράσης» ἢ μετὰ τὴ «Μελέτη» ἢ «Ἐρευνα» (Project), μοροῦμε νὰ οργανώσουμε «Δράση στὸ Περιβάλλον» (12) ποὺ νὰ περιλαμβάνει ἐξέταση καὶ ἀπεικόνιση τῆς περιοχῆς μετὰ ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα: ξύλο, πηλὸ, χαρτόνι, χῶμα, χρώματα, γραπτὸ καὶ προφορικὸ λόγο, μιμικὴ καὶ ἠθοποιία.

Ὅταν στὸ σχολεῖο δὲν ὑπάρχει αἶθουσα θεάτρον, λίγος χώρος στὸ ὑπόστεγο ἢ στὴν ἀγλή ἢ στὸν κήπο τοῦ σχολείου ἢ στὸ γειτονικὸ δάσος προσφέρει θανμάσιο περιβάλλον γιὰ δραματοποίηση. Μορεῖ κανεὶς νὰ ἐκμεταλλεῖ τὴν ἀνωμαλία τῆς γῆς γιὰ μιὰ πρόχειρη κατασκευὴ ἀμφιθεάτρον, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀνηφοριὰ ἢ μερικὲς πέτρες ἡμικυκλικὰ τοποθετημένες, ὅπου νὰ μοροῦν τὰ παιδιά ποὺ παρακολουθοῦν νὰ κάθονται. Στὴν ὁργάνωση κατὰ τέτοιον ὁ δάσκαλος πρέπει πάντα νὰ εἶναι στὸ νοῦ του ὅτι σκοπὸς δὲν εἶναι ἡ ἀγογὴ ἐμφάνιση ἀλλὰ ἡ προσπάθεια τῆς δημιουργίας ποὺ γίνεται ἀπὸ τὰ παιδιά καὶ προσφέρεται πάλι στὰ παιδιά. Μ' αὐτὸ δὲν νοεῖται κακὴ ἐκτέλεση. Αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι πολὺ προσεγμένη γιὰ νὰ συνηθίσουν τὰ παιδιά στὴν καλαισθησία, κατὰ πολὺ ἀναγκαῖο γιὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴν τὸν ἀνάπτυξη.

Γιὰ νὰ ἐπιτύχει ὁμοῦς μιὰ ἐργασία ὁποιασδήποτε μορφῆς στὸ ὑπαιθρο, τὰ παιδιά πρέπει νὰ συνηθίσουν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ποὺ ἔρχονται στὸ σχολεῖο, νὰ ἐργάζονται στὸ ὑπαιθρο. Ὅταν τὰ ὄρια ἀνάμεσα στὴν τάξη καὶ στὴν ἀγλή ἢ στὸν

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ μας, σελ. 250.

11) Παράβαλε: «Παιδεία καὶ Ζωή», φύλ. 27, σελ. 91.

12) Γιὰ διευκρίνιση τῶν ὄρων αὐτῶν βλέπε: «Παιδεία καὶ Ζωή», φύλ. 27 καὶ 28.

κῆπο ἢ στὸν γειτονικὸ χῶρο τοῦ σχολείου δὲν εἶναι χαραγμένα με σιδερένιο διάφραγμα, ὥστε ἡ τάξη νὰ σημαίνει φυλακὴ καὶ τὸ ὑπαιθρο ἀναρχία, τότε τὰ παιδιὰ ἐργάζονται στὸ ὑπαιθρο ἀνενόχλητα. Ἔτσι ὅταν μερικὲς ομάδες παιδιῶν φύγουν γιὰ ἐργασία στὸ ὑπαιθρο, ἐκείνη τὴν ὥρα οἱ ομάδες ποὺ μένουν στὴν τάξη ἔχουν ἄφθοο χῶρο. Τὴν ἄλλη ὥρα ἀλλάζουν οἱ ομάδες. Ὅταν ἀκόμα τὰ παιδιὰ ἔχουν συνηθίσει νὰ σέβονται τὴν ἀπασχόληση τοῦ ἄλλου καὶ τὴ δική τους, τότε ὁ δάσκαλος μπορεῖ ἐλεύθερα νὰ κινεῖται ἀπὸ τὴν τάξη στὸ ὑπαιθρο καὶ νὰ ἐπιβλέπει καὶ τὶς δύο ἐργασίες, γιατί τὰ παιδιὰ αὐτὰ μποροῦν νὰ ἐργάζονται καὶ χωρὶς φρουρό. Μήπως τὰ παιδιὰ ποὺ παίζουν στὸ ὑπαιθρο ἢ σὲ κλειστὸ χῶρο ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ κάποιον γιὰ νὰ τὰ ἐπιβλέπει; Ἄς προσέξουμε πόσο ἀπορροφημένα εἶναι καὶ με πόση προσοχὴ ἐργάζονται τὰ παιδιὰ, ὅταν χτίζουν ἕνα σπιτάκι δίπλα σὲ μιὰ οἰκοδομή, ὅταν σκαρώνουν ἕνα καράβι στὴν ἄκρῃ τῆς θάλασσας ἢ ὅταν ράβουν τὰ ρούχα τῆς κούκλας τους. Δὲν εἶναι βία «ἐκ τῶν ἄνω» ποὺ δένει τὰ παιδιὰ σὲ μιὰ τέτοια δουλειὰ ἀλλὰ ἀληθινὸ ἐνδιαφέρον γι' αὐτὸ ποὺ ἔχουν ἀναλάβει.

Ἡ ἑλλειψὴ βιβλίων καὶ εἰκότων εἶναι ἕνα ἄλλο μεγάλο ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐλεύθερης μεθόδου, ἀλλὰ ἡ δημιουργία βιβλιοθήκης γίνεται κάτι πολὺ ἀπλό ὅταν τὸ ἐπιχειρήσει κανεὶς με ἐπιμέλεια καὶ με σύστημα. Αὐτὸ ὅμως εἶναι μεγάλο θέμα ποὺ δὲν μπορεῖ ν' ἀναπτυχθεῖ ἐδῶ. Μερικὲς σκέψεις μόνο θὰ γραφοῦν, ποὺ ἀπ' αὐτὲς θὰ φανεῖ ὅτι ἡ ὑπαρξὴ βιβλιοθήκης σὲ μιὰ τάξη δὲν εἶναι ἀνάλογη με τοὺς οικονομικοὺς πόρους τοῦ σχολείου.

Ἡ βιβλιοθήκη τῆς τάξης μπορεῖ ν' ἀρχίσει μ' ἕνα ἀπόκομμα ἐφημερίδας ποὺ ὁ δάσκαλος ἢ κάποιον παιδιὸν θὰ φέρει μιὰ μέρα στὸ σχολεῖο. Ὑστερα καὶ ἄλλα παιδιὰ θὰ φέρονται ἐντυπα διάφορα, γιατί ἡ ἀρχὴ πάντα ἠλεκτροῖζει. Μὰ καὶ ἂν τὰ παιδιὰ προέρχονται ἀπὸ περιβάλλον ποὺ ἀγροεῖ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἐντύπου, πάλι ὁ δάσκαλος θὰ πρέπει μόνος του νὰ μαζεύει ὅ,τι βρῶσκει κατάλληλο ἀπὸ τὰ δικὰ του διαβάσματα. Ὁ δάσκαλος καὶ τὰ παιδιὰ μποροῦν νὰ κάμουν ἐκκλήση γιὰ μεταχειρισμένα βιβλία καὶ περιοδικὰ σὲ ἄλλα σχολεῖα ποὺ βρῶσονται σὲ περιοχὲς ποὺ οἱ ἄνθρωποι διαβάζουν. Γι' αὐτὸ τὰ παιδιὰ θὰ πρέπει νὰ γράφουν στὰ παιδιὰ τῆς ἴδιας τάξης τοῦ ἄλλου σχολείου. Κι' αὐτὰ ἀκόμα τὰ γράμματα τῶν παιδιῶν ἄλλων σχολείων μποροῦν νὰ γίνουν ἀρχὴ γιὰ μιὰ βιβλιοθήκη καὶ νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ βοηθήματα ὅταν με ἀλληλογραφία ἔχουν ζητηθεῖ ὁρισμένες πληροφορίες. Ἀκόμα μπορεῖ κανεὶς νὰ ζητήσει πληροφορίες ὄχι μόνο ἀπὸ παιδιὰ σχολείου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὁποιαδήποτε ὀργάνωση, βιομηχανία, ἢ σύλλογο. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἀπαραίτητο εἶναι γράμματα καὶ ἐντυπα νὰ ταξινομοῦνται ἀνάλογα με τὸ θέμα τους καὶ νὰ κολοῦνται σὲ μεγάλα album ἀπὸ στρατσόχαρτο, καμωμένα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ. Ἐκθέσεις μαθητῶν καὶ σχέδια ἀπὸ προηγούμενα χρόνια εἶναι θανάσιμα βοηθήματα γιὰ μιὰ τάξη ὅταν ἔχουν ταξινομηθεῖ κανονικά. Ἡ ταξινόμηση αὐτὴ πρέπει νὰ γίνεται στὸ τέλος τῆς χρονίᾳς ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ τῆς τάξης, ὥστε ἡ ἐπόμενη τάξη νὰ βρῶσκει βοηθητικὸ ὑλικὸ ἔτοιμο. Ἀκόμα παλιὰ ἀναγνωστικὰ προηγούμενης ἢ ἐπόμενης τάξης, ἢ παλιότερα ἐγκεκομημένα ἀναγνωστικὰ γιὰ τὴν ἴδια τάξη δίνουν πάρα πολὺ καλὸ βοηθητικὸ ὑλικό. Γιὰ τὸν ἴδιον σκοπὸ με τὴν Ε' καὶ ΣΤ' τάξη μπορεῖ κανεὶς νὰ χρησιμοποιήσει καὶ τὰ Νεο-ἑλληνικὰ Ἀναγνώσματα τῶν πρώτων τάξεων τοῦ Γυμνασίου. Τέτοια μεταχειρισμένα βιβλία δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ἐπιτύχει ὁ δάσκαλος ἀπὸ κάποιον Γυμνάσιον.

Αὐτὰ εἶναι πολὺ πρόχειρα καὶ τελειῶς ἀνέξοδα μέσα γιὰ ν' ἀρχίσει μιὰ βιβλιοθήκη στὴν τάξη. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλὲς εὐκαιρίες ποὺ τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ θὰ μπορέσουν με μιὰ γιορτὴ, με μιὰ λαχειοφόρο ἀγορά, ἢ καὶ ἀκόμα δίνοντας κάτι ἀπὸ τὸ ἑβδομαδιαῖο χαρτζιλίκι τους ν' ἀγοράσουν μερικὰ βιβλία ἢ νὰ γραφοῦν συνδρομητὲς σὲ ἕνα-δύο παιδικὰ περιοδικὰ. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἀπαραίτητο εἶναι ἡ καλὴ ταξινόμηση τῶν βιβλίων, ὁ λεπτομερὴς κατάλογος—δίπλα στὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα καὶ στὸν τίτλο τοῦ βιβλίου, δύο λόγια γιὰ τὸ περιεχόμενον γιὰ νὰ βοη-

θάει αὐτὸν ποὺ ψάχνει γιὰ βοηθήματα—καὶ ἡ προσεκτικὴ χρησιμοποίησή τους. Ὅλη αὐτὴ ἡ ἐργασία καὶ ἀκόμα ἡ κριτικὴ τῶν βιβλίων πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ τὰ παιδιὰ, γιατί ἡ χρησιμοποίησις τῆς βιβλιοθήκης δὲν εἶναι ἀσχολία μόνο γιὰ τὶς ἐλεύθερες ὥρες ἀλλὰ εἶναι μάθημα καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξοικειώσίν του με τὸ ἐντυπο, τὸ παιδιὸ μαθαίνει καὶ τὸν τρόπο νὰ ἐργάζεται δημιουργικὰ πάνω σὲ ἕνα θέμα. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ἀληθινὴ μόρφωση εἶναι τὸ νὰ ξέρεις πῶς θὰ βρεῖς μιὰ πληροφορία ποὺ χρειάζεται καὶ ὄχι νὰ χεῖς ἀπομνημονεύσει παπαγαλίστικα ἕνα θέμα.

Ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι πολλοὶ δυσμενεῖς ὄροι, ιδιότυπης μορφῆς γιὰ κάθε σχολεῖο, μὰ ἂν κανεὶς προσπαθῆσει θὰ μπορέσει ἴσως νὰ καταξιώσει τὸν ἀγῶνα του. Τὸ ἀποτέλεσμα, συγκρινόμενο με τὶς ἀπαιτήσεις ποὺ θάχει χαράξει ὁ ἴδιος ὁ δάσκαλος στὸν ἑαυτό του, ἴσως φαίνεται μικρὸ ἀλλὰ ὅμως ἡ ἀπὴχησή του ὅσο καὶ ἂν δὲν φαίνεται εἶναι μεγάλη, γιατί βοηθᾶ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ. Εἶναι κρίμα ποὺ τὰ παιδιὰ τελειώνουν τὴ φοίτησίν τους στὰ δώδεκα χρόνια τους. Ἄν φοιτοῦσαν ὡς τὰ δεκατέσσερα ἢ δεκαπέντε, θὰ ὑπῆρχε ἕδαφος γιὰ ἐφαρμογὴ τῆς ἐλεύθερης μεθόδου σὲ εὐρύτερα κλίμακα καὶ αὐτὸ θὰ συντελοῦσε ἀκόμη πιὸ πολὺ στὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν, γιατί τὰ πρώτα ἐφηβικὰ χρόνια εἶναι πολὺ μεστὰ σ' ἐνδιαφέροντα γιὰ μάθησι καὶ γιὰ καλλιτεχνικὲς ἐκδηλώσεις. Στὴν ἡλικία αὐτὴ γίνεται ἐντονώτερον ἡ ἀνάγκη γιὰ περιπέτεια καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀναγνώριση καὶ παραδοχὴ ἀπὸ μιὰ ομάδα ὁμηλικῶν⁽¹³⁾. Καὶ ἡ ἐλεύθερη μέθοδος με τὴν ὁμαδικὴν ἐργασία δίνει πολλὰς εὐκαιρίας γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἐπαφὴ τῶν παιδιῶν.

III

Ποιὰ Ἐλεύθερη Μέθοδος εἶναι πιὸ κατάλληλη γιὰ τὰ δικὰ μας Σχολεῖα

Καὶ ἡ «Μέθοδος Δράσης» καὶ ἡ «Μελέτη» ἢ «Ἐρευνα» μποροῦν νὰ ἐφαρμοστοῦν στὰ δικὰ μας σχολεῖα. Ποιὰ θὰ προτιμηθεῖ, εἶναι κάτι ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ πολλοὺς ὄρους. Τέτοιοι ὄροι εἶναι: 1) Τὸ εἶδος τοῦ σχολείου: μονοτάξιο, διτάξιο κλπ. γιατί αὐτὸ κανονίζει καὶ τὴν ποσότητα δουλειᾶς καὶ τὸν χρόνον τοῦ δασκάλου, 2) ἡ περιοχὴ ποὺ βρῶσεται τὸ σχολεῖο, 3) ἡ τάξη ἢ οἱ τάξεις ποὺ θὰ λάβουν μέρος, 4) τὰ μαθήματα ποὺ θὰ ὑπαχθοῦν στὴν ἐνότητα καὶ 5) ὁ χρόνος ποὺ θὰ διατεθεῖ στὰ ἄλλα μαθήματα ποὺ θὰ διδαχθοῦν κατὰ κλάδους.— Ὁ χρόνος ποὺ θὰ κρατήσῃ μιὰ ἐνότητα δὲν εἶναι κάτι ποὺ μπορεῖ νὰ καθορισθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχή.— Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι μικροὶ ἀλλὰ σημαντικοὶ γιὰ τὴν ἐκβαση τῆς ἐργασίας ὄροι, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ καθοριστοῦν ἀπὸ πρὶν γιατί ποικίλουν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ἀπὸ σχολεῖο σὲ σχολεῖο, ἀπὸ τάξη σὲ τάξη, ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον. Ὁ δάσκαλος ὅμως πρέπει νὰ χεῖ τὴν ἰκανότητα νὰ τοὺς ἀνακαλύπτει ἢ καὶ ἀκόμα νὰ τοὺς διαισθάνεται πρὶν ἀρχίσει ἐργασία με ἐλεύθερη μέθοδο.

Ἔτσι εἶναι φανερό ὅτι ἡ ἐλεύθερη μέθοδος δὲν εἶναι ἕνα καλοῦπι ποὺ μποροῦμε νὰ τὸ ἐφαρμόσουμε στὴν μιὰ περιπτώσιν καὶ νὰ τὸ ἀποφύγουμε στὴν ἄλλη, ἀλλὰ ἀποτελεῖ ὀργανικὸ σύνολο με τὴν ὅλη κατάστασιν τοῦ σχολείου καὶ τῆς περιοχῆς του. Μόνον μερικὲς γενικὲς γραμμὲς μποροῦν νὰ δοθοῦν, ἴσως, σὰν σημεία προσανατολισμοῦ γιὰ κάθε προσπάθεια:

1) Σὲ σχολεῖα ποὺ γίνεται συνδιδασκαλία δύο τάξεων ἢ στίς τέσσερες μεγαλύτερες τάξεις ἐνός μονοταξίου εἶναι πιὸ εὐκόλο νὰ ἐφαρμόσει κανεὶς «Μεθόδον Δράσης», ποὺ σὰν ὁρίζοντια⁽¹⁴⁾ τομὴ μέσα στὸ χρόνον, ποὺ εἶναι, μπορεῖ νὰ

13) Fleming, C. M.: «Adolescence», London, Routledge and Kegan Paul Ltd., 1948.

14) «Παιδεία καὶ Ζωή», φύλ. 27, σελ. 94.

τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ θάβλεπαν καὶ κάτι κίτρινα φύλλα ποὺ εἶχαν πέσει, κάτι λουλούδια ποὺ εἶχαν μαραθεῖ, κάτι καρποὺς ποὺ εἶχαν ὠριμάσει. Θάνοιωθαν βέβαια τὴ ζέστη καὶ τὴ δίψα, ἀλλὰ θάλεγαν ὅτι ἦταν ζέστη γιὰ τὴν ἐποχὴ, κι αὐτὸ θάδινε, ἴσως, καλύτερο ξεκίνημα στοῦ θέματος ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἐξεταστῆ. Μ' ἄλλα λόγια ἂν τὸ ἔδαφος εἶχε προετοιμαστῆ κι ἂν ἡ ἐργασία εἶχε ἀρχίσει μὲ κοινὴ βούληση παιδιῶν καὶ δασκάλου, τότε καὶ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ προσοχὴ τῶν παιδιῶν θά εἶχαν στραφεῖ στὸν κοινὸ σκοπὸ, καὶ κάποια ὠριμότητα τῶν παιδιῶν γιὰ τὴ δουλειὰ ποὺ ἀναλάμβαναν θ' ἀρχίσει νὰ καλλιεργεῖται.

Τὸ νὰ μὴ προετοιμάζονται οἱ μαθητὲς προῆλθε ἀπὸ ἀντίδραση πρὸς τὸ Ἐρβαρτιανὸ σύστημα διδασκαλίας ποὺ τὸ πρῶτο του στάδιο ἦταν «Δήλωση τοῦ Σκοποῦ». Ἄν ὅμως δὲν πρέπει νὰ γίνεταὶ δήλωση τοῦ σκοποῦ ἀπὸ τὸ δάσκαλο, π.χ. «Σήμερα θὰ μάθουμε γιὰ τὸ φθινόπωρο», εἶναι ἀπαραίτητη κάποια προεργασία στὴν τάξη ποὺ θὰ γίνετῃ μὲ συζήτηση ἀνάμεσα στὰ παιδιά καὶ ἀνάμεσα στὰ παιδιά καὶ τὸ δάσκαλο, ἢ μὲ κάποιο ἀνάγνωσμα, ἢ ἀπὸ μιὰ ἐκθεση, ἢ ἀπὸ μιὰν εἰκόνα ἢ ἀπὸ ὅ,τι ἄλλο κατάλληλο. Ἐκεῖ θ' ἀποφασιστεῖ ὄχι μόνον τὸ θέμα ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος καὶ ὁ σκοπὸς τῆς κάθε ἐνέργειας καὶ ἡ κάθε ὁμάδα θὰ διαλέξει ἓνα τμήμα δουλειᾶς. Θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι καὶ ὁ δάσκαλος ἐκεῖνος ἔκαμε τὴ δουλειὰ του στοῦ τέλος, γιὰτι σιγὰ-σιγὰ τὶς ἐπόμενες μέρες τὸ θέμα ἀπομονώθηκε ἀπὸ τὶς ἀσχετες παραστάσεις καὶ ἐνδιαφέρον γιὰ ὠριμμένες ἐνέργειες δημιουργήθηκε. Ναί, ἀλλὰ τότε ποιά ἢ διαφορὰ τῆς ἐλεύθερης μεθόδου ἀπὸ τὸν παλιὸ τρόπο διδασκαλίας; Καὶ γιὰτί τόση προσπάθεια νὰ καταβάλλεται καὶ τόση ὥρα νὰ χάνεται, ὅταν πρόκειται τὰ θέματα νὰ διδαχτοῦν χωρὶς τὴν ἀπόλυτη καὶ αὐτόθυμη συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν;

Πρέπει νὰ χουμὲ πάντα στοῦ νοῦ μας ὅτι καὶ μὲ τὴν ἐλεύθερη μέθοδο τὰ ἴδια μαθήματα διδάσκονται—ἐλληνικά, ἀριθμητικὴ, ἱστορία, θρησκευτικὰ, ἐγκυκλοπαιδικὲς γνώσεις. Ἡ διαφορὰ ἐγκεῖται στοῦ ὅτι ἡ ἐμφαση τώρα στρέφεται ἀπὸ τὶς γνώσεις στὸν μαθητὴ. Μὲ τὴν παλιὰ μέθοδο κέντρο τῆς προσπάθειας τοῦ δασκάλου ἦταν οἱ γνώσεις: τόση ἀνάγνωση, τόση γραφὴ, τόση ἀρίθμηση, τόσο ἀπὸ τὶς ἐγκυκλοπαιδικὲς γνώσεις σὲ κάθε χρόνο, τόσο σὲ κάθε δίμηνο, τόσο σὲ κάθε μάθημα. Ὁ μαθητὴς ἦταν παθητικὸς δέκτης, ἓνα δοχεῖο κενὸ ποὺ μέσα ὁ δάσκαλος ἔριχνε, ἀδιάκοπα ἔριχνε γνώσεις, κι αὐτὲς συσσωρεύονταν γιὰ νὰ ξαναβγοῦν στὴν ἐπιφάνεια μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν διαγωνισμῶν ἢ γιὰ νὰ λησμονηθοῦν. Τὴν ἐπίδραση εἶχε αὐτὸς ὁ τρόπος στὴν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητος τοῦ παιδιοῦ δὲν εἶχε ἐξεταστῆ μέχρι τὸ τέλος τῆς προηγούμενης ἑκατονταετηρίδας. Παράδειγμα ἢ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσας (17).

Ἐδῶ καὶ πενήντα χρόνια σκοπὸς τοῦ σχολείου ἦταν νὰ διδάξει στοῦ παιδί γραμματικὴ, ἀνάγνωση, γραφὴ. Στὴν ἀρχὴ τῆς τρίτης δεκάδας τοῦ αἰῶνα μας τὸ πρόγραμμα τῶν σχολείων πήρε κοινωνικὸν χαρακτήρα. Ἡ ἔρευνα εἶχε δείξει τὴν λεξιλόγιο καὶ τὴν ἐκφραστικὰ μέσα θὰ χρειάζονταν τὰ παιδιά ὅταν θάβγαιναν στὴν κοινωνία, ἀνάλογα μὲ τὸν τρόπο ζωῆς ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀκολουθήσουν. Ἐτσι ἡ γνώση τῆς μητρικῆς γλώσσας προσαρμόστηκε στὸν μελλοντικὸν τρόπο ζωῆς τοῦ μαθητῆ. Στὴν ἀρχὴ τῆς τέταρτης δεκάδας ἀρχισε ν' ἀναγνωρίζεται ἡ σημασία τῆς σιωπηρῆς ἀνάγνωσης καὶ γεννήθηκαν ἀμφιβολίες γιὰ τὴν χρησιμότητα τῆς στεγνῆς γραμματικῆς. Ἐτσι ἡ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσας ἀρχισε νὰ ὁργανώνεται σὲ σχήματα ἀνάλογα μὲ τὴ μορφή ποὺ βρῖσκομε τὸν λόγο στὴν καθημερινὴ ζωὴ: μελέτες, ἐκθέσεις, ἀλληλογραφία, ποίηση, δράμα. Σὰν ἀποτέλεσμα ἦρθε ἡ καλύτερη ἐπίδοση τῶν παιδιῶν στὴν ὁμιλία, στοῦ διάβασμα, στοῦ γράψιμο.

17) Fleming, C. M.: «Research and the Basic Curriculum», London: University of London Press, 1946, κεφ. X, σελ. 109-112.

Τώρα τελευταία ὅμως παρατηρήθηκε ὅτι ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου ἔχει μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ τὴν ἐπίδοσή του στὰ διάφορα μαθήματα καὶ ὅτι μιὰ ἀποτυχία μπορεῖ νὰ προσβάλλει ἀνεπανόρθωτα τὴν ψυχικὴ του ὑγεία, κι ἔτσι ἡ προσοχὴ στράφηκε στὴν ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητος τοῦ κάθε μαθητῆ καὶ ἡ μητρικὴ γλώσσα ἀπὸ σκοπὸς ἔγινε ἓνα ἄπλο μέσον.

Τὸ ἴδιο καὶ στὰ ἄλλα μαθήματα: πολὺχρονοι ἔρευνες ποὺ ἀρχισαν στὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας φέρανε στοῦ φῶς ὅτι γιὰ νὰ χεῖ ἀξία μιὰ ὀποιαδήποτε γνώση, χρειάζεται ἡ ὀλόφυχη συμμετοχὴ τοῦ μαθητῆ στὴν ἀπόκτησή της καὶ ἡ ὀργάνωση τῶν γνώσεων μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε ν' ἀποτελοῦν ἓνα ἐνιαῖο σύνολο ποὺ νὰ ὑπάγεται στὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ συντελεῖ στὴν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητός του.

Αὐτὰ γίνηκαν στὶς Ἀγγλοσαξωνικὲς χῶρες. Σὲ μᾶς τὰ πράγματα ἦσαν κάπως ἀπτόμα. Ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ προσήλωση στὰ «Ἐρβαρτιανὰ στάδια», πηδήσαμε στὴν «Ἐνιαία» χωρὶς καμιά διαφοροποίηση στοὺς τεχνικοὺς καὶ οὐσιαστικοὺς παράγοντες τῆς παιδείας. Ἐτσι ὅ,τι γίνεταὶ σπάνια εἶναι κείνο ποὺ πρέπει νὰ γίνετῃ. Μὰ καὶ κείνο ποὺ πρέπει νὰ γίνετῃ δὲν εἶναι εὐκόλο κατορθωτό. Κάθε ἀπόπειρα εἶναι ἀξιοπρόσδεκτη, γιὰτι εἶναι ἓνα εἶδος πειραματισμοῦ, φτάνει νὰ γίνεταὶ μὲ εἰλικρίνεια καὶ μὲ προσοχὴ στὴν ἐπίδραση ποὺ θ' ἀφήσει στὰ παιδιά.

ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΜΟΥΣΤΑΚΑ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΙΝΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ

ΕΛΒΕΤΙΑ

Συστάσεις Διεθνών Συνεδρίων (II)*

28. Πρέπει να ενθαρρύνεται η δημοσίευση έργων και περιοδικών που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των καθηγητών της Μέσης, και να λαμβάνονται μέτρα ώστε να διευκολύνεται η ανάγνωσή τους και η συζήτηση πάνω σ' αυτά. Τα ιδρύματα παιδαγωγικής μόρφωσης, τα κέντρα βιβλιογραφικών πληροφοριών και οι οργανισμοί ψυχολογικών και παιδαγωγικών έρευνών είναι τα ιδιαίτερος αρμόδια για να αναπτύξουν σ' αυτό τον τομέα μιαν ολοένα αποτελεσματικότερη δραστηριότητα.

Μόρφωση του προσωπικού σε περιπτώσεις επείγουσας ανάγκης

29. Στις περιπτώσεις όπου από λίγο ως πολύ ξαφνική αύξηση των σχολικών αναγκών φαίνεται δικαιολογημένη ή επεξευσμένη μόρφωση διδακτικού προσωπικού των σχολείων Μέσης Παιδείας κατ' εξαίρεση, πρέπει να απαιτούμε από τους υποψηφίους επαρκές επίπεδο γενικής μόρφωσης και επαγγελματικής προπαρασκευής, προτού εμπιστευθούμε σ' αυτούς θέση μέσα στα σχολεία.

30. Όσοι επωφεληθούν από μιαν επεξευσμένη μόρφωση, έφ' όσον αποδείξουν ότι έχουν τις απαιτούμενες για το λειτουργήμα ικανότητες, πρέπει να μπορούν να συμπληρώσουν την επαγγελματική τους μόρφωση για να γίνουν δεκτοί στα πλαίσια του διδακτικού προσωπικού της Μέσης Παιδείας.

Συμβολή των διεθνών οργανώσεων

31. Είναι σε μεγάλο βαθμό εύκατο ή Ουνέσκο, το Διεθνές Γραφείο Παιδείας

και οι αντίστοιχες τοπικές οργανώσεις να βοηθήσουν στην προαγωγή της μόρφωσης και της τελειοποίησης του διδακτικού προσωπικού των σχολείων της Μέσης Παιδείας.

Επαγγελματική κατάσταση των εκπαιδευτικών λειτουργών της Μέσης

Η Συνέλευση έχοντας υπ' όψη:

Από το ένα μέρος ότι, έξω από τα υπηρεσιακά του καθήκοντα και άδιακρίτως φύλου, φυλής, χρώματος, θρησκείας, γνώμης ή προσωπικών πεποιθήσεων, ο καθηγητής της Μέσης πρέπει να έχει το ελεύθερο, όπως κάθε εκπαιδευτικός, να ασκεί τα πολιτικά του δικαιώματα σύμφωνα με την Παγκόσμια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αλλά ότι, από το άλλο μέρος, η αποστολή του ως εκπαιδευτικού του επιβάλλει καθήκοντα απέναντι στους μαθητές του, των οποίων οφείλει να σέβεται τη συνείδηση και την προσωπικότητα, όπως και απέναντι στις οικογένειες που του εμπιστεύονται τα παιδιά τους, και ότι αυτή η ευθύνη του δημιουργεί υποχρεώσεις απέναντι στην κοινότητα που καλείται να υπηρετήσει.

Ότι η επαγγελματική κατάσταση του εκπαιδευτικού σώματος, στο σύνολό του, εξαρτάται κατά μεγάλο μέρος από την έσωτερική του ενότητα, από τις καλές σχέσεις που διατηρεί με τις σχολικές Αρχές, από το κατά πόσο ζητείται των μελών ή γνώμη για τα ζητήματα τα σχετικά με τους όρους εργασίας του, με την ποιότητα και την ύλη της διδασκαλίας τους, καθώς και από την ελευθερία που τους αφήνεται σε ό,τι αφορά τις προσωπικές τους πεποιθήσεις—με την προϋπόθεση ότι η ελευθερία αυτή δεν μπορεί να τους δώσει το δικαίωμα να επιβάλλουν τις πεποιθήσεις τους στους μαθητές τους, πράγμα που θα ήταν αντί-

θετο προς το δικαίωμα των παιδιών και των γονέων τους.

Ότι ο εκπαιδευτικός λειτουργός της Μέσης, όπως άλλωστε το σύνολο του σώματος των εκπαιδευτικών, συνεισφέρει στη γότηρο του επαγγέλματος με την ποιότητα της πνευματικής και διανοητικής προσφοράς του στην εθνική ζωή, έφ' όσον θα παίρνει ως πολίτης το δικό του μέρος ευθύνων μέσα στην κοινωνική ζωή του συνόλου και θα εκδηλώνει, απέναντι στους μαθητές που η κοινωνία του έχει εμπιστευθεί, την αφοσίωση που θα δείχνει τόσο έξω από την υπηρεσία του όσο και μέσα στη διδασκαλία του.

Ότι καλοί όροι εργασίας είναι αναγκαίοι για να προσελκύνονται προς το εκπαιδευτικό επάγγελμα νέοι και νέες με ιδιαίτερα προσόντα, σε αριθμό αρκετό για να ικανοποιεί τις αυξουσες επιδιώξεις και ανάγκες του νεότερου κόσμου στον τομέα της Μέσης Παιδείας.

Ότι το μέλλον του στοχασμού και του πολιτισμού εξαρτάται κατά μεγάλο μέρος από την ποιότητα των εκπαιδευτικών λειτουργών της Μέσης και ότι επιβάλλεται να ληφθούν όλα τα μέτρα για να εξασφαλισθεί αυτή η ποιότητα και στην άφετηρία και στα ύστερα στάδια της σταδιοδρομίας τους.

Ότι η κατάσταση του διδακτικού προσωπικού των σχολείων της Μέσης συνδέεται στενά με την επαγγελματική τους μόρφωση.

Ότι οι εκπαιδευτικές Αρχές οφείλουν να προσφέρουν στους καθηγητές της Μέσης όλα τα μέσα που θα τους επιτρέψουν να ενημερώνονται στην αδιάκοπη εξέλιξη του περιεχομένου των διαφόρων επιστημονικών κλάδων και των κατάλληλων για τη διδασκαλία τους μεθόδων—

Υποβάλλει στα Υπουργεία Δημοσίας Εκπαιδύσεως των διαφόρων χωρών την ακόλουθη σύσταση:

1. Το διοικητικό καθεστώς των καθηγητών της δημοσίας Μέσης Παιδείας πρέπει να διέπεται από το νόμο και τους κανονισμούς.

2. Εξουσιοδοτημένοι αντιπρόσωποι των καθηγητών της Μέσης πρέπει να καλούνται να παίρνουν μέρος στη χάραξη

των κατευθυντηρίων γραμμών σε ό,τι αφορά τους όρους εργασίας μέσα στα αντίστοιχα σχολεία.

3. Στην περιοχή του διοικητικού και επαγγελματικού καθεστώτος, κανένα μέλος του διδακτικού προσωπικού της Μέσης, είτε είναι δημόσιος λειτουργός είτε όχι, δεν επιτρέπεται να τοποθετείται σε υποδεέστερη θέση συγκριτικά με τις άλλες κατηγορίες δημοσίων λειτουργών ή υπαλλήλων, που έχουν τίτλους, μόρφωση και ευθύνες του ίδιου επιπέδου.

4. Το maximum επαγγελματικής ασφάλειας πρέπει να παρέχεται στα μέλη του διδακτικού προσωπικού της Μέσης εκεί όπου φαίνεται ότι δεν είναι δυνατόν να τηρηθεί η αρχή της ισόβιας υπηρεσίας, ο προτεινόμενος διορισμός πρέπει να γίνεται για μακρά περίοδο χρόνου με τη δυνατότητα της ανανέωσης.

5. Οι καθηγητές της Μέσης πρέπει να ασκούν ελεύθερα όλα τα πολιτικά τους δικαιώματα και ιδίως να τους αναγνωριστεί το δικαίωμα να συνασπίζονται σε επαγγελματικές οργανώσεις της εκλογής τους, αρμόδιες να τους εκπροσωπούν.

6. Όργανα νομίμως συγκροτημένα πρέπει να εφαρμόζουν τους κανονισμούς τους σχετικούς με τα δικαιώματα και τα καθήκοντα του διδακτικού προσωπικού της Μέσης Παιδείας, έξω από οποιαδήποτε πίεση εξωτερική οποιασδήποτε λογής.

7. Κάθε μέλος του διδακτικού προσωπικού της Μέσης πρέπει να μπορεί να λαμβάνει γνώση των επισήμων εκθέσεων και βαθμολογήσεων που συντάσσονται γι' αυτό. Τα κείμενα αυτά πρέπει να κοινοποιούνται αποκλειστικά στον ενδιαφερόμενο και στους άμεσους προϊσταμένους του και, στην περίπτωση κρίσης δυσμενούς, ο ενδιαφερόμενος πρέπει να έχει το δικαίωμα να ζητεί μιαν άμερβληπτη βαθμολόγηση.

8. Στην περίπτωση επαγγελματικής παρεκτροπής οι προβλεπόμενες από τους κανονισμούς κυρώσεις πρέπει να εφαρμόζονται με πλήρη αντικειμενικότητα, και ο ενδιαφερόμενος να έχει το δικαίωμα να προσφύγει σε δένοντες συγκροτημένα συμβούλια, όταν θεωρεί άδικαιολόγητο

* Συνέχεια από το προηγούμενο τεύχος του περιοδικού μας, σελ. 254.

τὸ πειθαρχικὸ μέτρο πὸ ἀποφασίσθηκε ἐναντίου του.

9. Αὐτὸ τὸ δικαίωμα προσφυγῆς πρέπει ἐξίσου νὰ ἀναγνωριστῆι σὲ κάθε μέλος τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῆς Μέσης πὸ θὰ θεωρήσει τὸν ἑαυτὸ του ζημιωμένο ἀπὸ τὴν ἀπέναντί του ἐφαρμογὴ μέτρων διοικητικῶν προβλεπόμενων ἀπὸ τὸ νόμο ἢ ἀπὸ τοὺς κανονισμοὺς.

10. Κατ' ἀρχήν, ἐξουσιοδοτημένοι ἀντιπρόσωποι τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῆς Μέσης πρέπει νὰ μετέχουν στὰ συμβούλια πὸ ἔργο τους ἔχουν νὰ ἐξετάζουν τις τυχόν ἐνστάσεις τῶν καθηγητῶν τῆς Μέσης κατὰ τῶν ἀποφάσεων, πὸ ἔχουν ληφθεῖ γι' αὐτοὺς ἀπὸ τις ἐκπαιδευτικὲς Ἀρχές.

Διορισμοὶ καὶ Προαγωγές

11. Ἡ διαδικασία διορισμοῦ τῶν μελῶν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολείων τῆς Μέσης Παιδείας πρέπει νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατόν ἀπλούστερη καὶ νὰ παρέχει ὅλες τις ἐγγυήσεις τῆς ἀντικειμενικότητος· νὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψη, μετὰ τῶν ἄλλων, τοὺς τίτλους τῶν ὑποψηφίων καὶ τις ἰκανότητές τους—τὸ minimum τῶν ἀπαιτούμενων τίτλων πρέπει νὰ καθοριστῆι ἀπὸ τὸ νόμο.

12. Κατὰ τὴν πλήρωση θέσεων, γιὰ τις ὁποῖες καθηγητὲς καὶ καθηγήτριες τῆς Μέσης ἔχουν ἴσους τίτλους καὶ ἀνταποκρίνονται ἐξίσου στοὺς ἀπαιτούμενους ὄρους, πρέπει νὰ ἀποφεύγεται κάθε διάκριση μετὰ τῶν φύλων.

13. Κατὰ τὴν πλήρωση τῶν θέσεων πρέπει νὰ καταβάλλεται φροντίδα, ὥστε νὰ μὴ γίνεται καμιά ἀδικαιολόγητη διάκριση μετὰ τῶν ὑποψηφίων ἐξ αἰτίας τῆς φυλῆς, τῆς θρησκείας ἢ τῆς ἐθνικότητος τῶν ἐνδιαφερομένων.

14. Ἐφ' ὅσον θὰ ἔχουν τοὺς ἀναγκαίους τίτλους καὶ τὴν ἀπαιτούμενη πείρα, οἱ καθηγητὲς τῆς Μέσης πρέπει νὰ μποροῦν νὰ ἀναλάβουν ὅλες τις εὐθύνες τις σχετικὲς μετὰ τὴν διδασκαλία, ἀπὸ τὴν βῆση ἕως τὴν κορυφὴν τῆς διοικητικῆς καὶ ὑπουργικῆς ἱεραρχίας.

15. Στὸν τομέα τῶν προαγωγῶν, πρέπει νὰ ληφθοῦν ὅλα τὰ μέτρα ὥστε οἱ ὑπεύθυνες Ἀρχές νὰ ἐφαρμόζουν μιὰ σαφῶς καθορισμένη διαδικασία πὸ ὡς

μόνα κριτήρια θὰ λογαριάζει τις ἰκανότητες, τοὺς τίτλους καὶ τὰ ὑπηρεσιακὰ προσόντα.

16. Ἐὰν γιὰ τὴν ὀριστικοποίησιν τοῦ διορισμοῦ ἀπαιτεῖται δοκιμαστικὴ προὔπηρεσία, αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ παρατείνεται χωρὶς λόγο.

17. Στις χώρες ὅπου ὑπάρχει ἀεργία γιὰ τὰ μέλη τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, πρέπει νὰ ληφθοῦν μέτρα γιὰ νὰ βοηθηθοῦν οἱ ἐκπαιδευτικοὶ νὰ βροῦν ἐπαγγελματικὴν ἀποσχόλησιν ἀνάλογη πρὸς τοὺς τίτλους των.

Ὅροι ἐργασίας

18. Κατὰ τὸν καθορισμὸ τῶν ὥρῶν ἐβδομαδιαίας ἐργασίας ἀξίζει νὰ λογαριαστῆι τὸ γεγονός ὅτι ὁ καθηγητὴς τῆς Μέσης πρέπει νὰ μπορεῖ νὰ προετοιμάζει τὰ μαθήματά του, νὰ διορθώνει τὰ γραπτά του, νὰ διατηρεῖ ἐπαφὴν μετὰ τοὺς γονεῖς τῶν μαθητῶν καὶ νὰ τελειοποιεῖται τόσο στὸ ἐπαγγελματικὸ, ὅσο καὶ στὸ γενικὰ μορφωτικὸ ἐπίπεδο.

19. Ὑστερ' ἀπὸ ὀρισμένο ἀριθμὸ ἐτῶν ὑπηρεσίας, π.χ. 20 χρόνια, οἱ ὄρες διδασκαλίας τοῦ καθηγητῆ τῆς Μέσης πρέπει νὰ περιορίζονται, χωρὶς τοῦτο νὰ ἐπηρεάζει τις ἀποδοχές του· τότε ὁ καθηγητὴς μπορεῖ νὰ μετέχει σὲ συμβουλευτικὲς ἐπιτροπές, ἐξεταστικὲς καὶ ἐπιτροπὲς διαγωνισμοῦ καὶ λοιπὰς παρόμοιες ἐργασίες.

20. Ἡ διάρκεια καὶ ἡ κατανομή τῶν διακοπῶν καὶ τῶν ἀδειῶν πρέπει νὰ καθορίζονται σύμφωνα μετὰ τὸ χρόνον ἀναπαύσεως καὶ ψυχαγωγίας πὸ χρειάζονται ἐξίσου οἱ καθηγητὲς, ὅπως καὶ οἱ μαθητὲς.

21. Ὅταν τὸ πρᾶγμα συμβιβάζεται μετὰ τις ἀνάγκες τῆς ὑπηρεσίας, ὁ καθηγητὴς τῆς Μέσης πρέπει νὰ ἔχει τὸ δικαίωμα πολὺμηνων ἀδειῶν μετ' ἀποδοχῶν, ὕστερ' ἀπὸ ὀρισμένο ἀριθμὸ ἐτῶν ὑπηρεσίας.

22. Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις πὸ δημιουργεῖται γιὰ τὸν καθηγητὴ τῆς Μέσης πρέπει νὰ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἀφοσιώνεται ἐξ ὀλοκλήρου στὸ ἐπάγγελματά του· ἔξω ἀπὸ τὰ διδακτικά του καθήκοντα δὲν μπορεῖ νὰ ἐκτελεῖ ἐργασίαν ἀμειβόμενῃ πὸ εἶναι δυνατόν νὰ γίνεται

μετὰ ζημίαν τοῦ λειτουργήματος πὸ ἐπιμίσχεται καὶ τῆς ἠθικῆς αὐθεντίας πὸ πρέπει νὰ ἔχει ἀπέναντι στοὺς συμπολίτες του καὶ ἰδιαίτερα ἀπέναντι στοὺς γονεῖς καὶ στοὺς μαθητὲς.

23. Ὁ γάμος δὲν πρέπει ν' ἀποτελεῖ ἐμπόδιο γιὰ τὴν πρόσληψιν καὶ γιὰ τὴν διατήρησιν γυναικῶν ὡς καθηγητριῶν στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Παιδείας.

Ἀποδοχές

24. Τὰ μέλη τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῆς Μέσης πρέπει νὰ ἔχουν ἀποδοχὰς πὸ ν' ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀποστολῆς τους καὶ νὰ εἶναι τουλάχιστον ἴσες πρὸς τις ἀποδοχὰς τῶν διδασκῶν κατῆγοριῶν δημοσίων λειτουργῶν ἢ ὑπαλλήλων πὸ ἔχουν τίτλους, μόρφωσιν καὶ εὐθύνες τοῦ ἴδιου ἐπιπέδου.

25. Δεδομένου ὅτι ἡ οἰκὸγένεια ἔχει ὑψηλὴν ἠθικὴ ἀξία, στοὺς ἐκπαιδευτικούς λειτουργοὺς τῆς Μέσης πρέπει νὰ δοθοῦν ὑλικά μέσα ἀρκετὰ πλατιά, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ ἰδρῦσουν καὶ νὰ διατηροῦν οἰκογενειακὴν ἐστία.

26. Οἱ μισθολογικὲς κλίμακες πρέπει νὰ σχηματίζονται μετὰ ὅσο γίνεται πιὸ ἀπλό τρόπο· πρέπει νὰ περιλαμβάνουν ἓνα βασικὸ μισθὸ πὸ νὰ ἐξασφαλίζει σὲ κάθε καθηγητῆ τῆς Μέσης, εἴτε σὲ κατώτερη βρίσκεται εἴτε σὲ ἀνώτερη βαθμίδα, ἐπίπεδο ζωῆς ἀνάλογο πρὸς τὰ ἀντίστοιχα στάδια τῆς σταδιοδρομίας του· ὁ ρυθμὸς τῆς προαγωγῆς πρέπει νὰ ἐπιτρέπει νὰ φτάνει κανεὶς στὴν ἀνώτερη βαθμίδα σὲ ἀρκετὰ σύντομα χρονικὰ διαστήματα.

27. Οἱ καθηγητὲς πὸ ἔχουν πανεπιστημιακοὺς τίτλους ὑψηλότερους ἢ μόρφωσιν πιὸ προχωρημένην, καὶ ἐκεῖνοι πὸ τοποθετοῦνται σὲ θέσεις μετὰ εἰδικὲς εὐθύνες, πρέπει ὅσο εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν ἀποδοχὰς ἀνώτερες ἀπὸ τὸ βασικὸ μισθὸ.

28. Οἱ εὐθύνες πὸ ὑπάρχουν στὸ λειτουργήμα τοῦ διευθυντῆ τοῦ σχολείου πρέπει νὰ δίνουν δικαίωμα σὲ αὐξηση τοῦ ποσοστοῦ τῆς ἀμοιβῆς.

29. Μετὰ ἴσους τίτλους καὶ ἴσην ἐργασία, ἡ ἀμοιβὴ τῶν καθηγητριῶν τῆς Μέσης Παιδείας πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἴδια μετὰ τις ἀποδοχὰς τῶν ἀρρένων συναδέλφων τους· ἐκεῖ ὅπου δὲν τηρεῖται ἀκόμη αὐτὴ

ἡ ἀρχή, πρέπει νὰ ληφθοῦν ἄμεσα μέτρα γιὰ νὰ ἐξαλειφθεῖ ἡ ὑπάρχουσα ἀνάμεσα στοὺς μισθοὺς τῶν δύο φύλων διαφορά.

30. Στις χώρες μετὰ ἀποκεντρωτικὸ διοικητικὸ σύστημα, ὅπου τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τῆς Μέσης ὑπόκειται σὲ διαφορετικοὺς τρόπους ἀμοιβῆς καὶ σὲ μισθολογικὲς κλίμακες διαφορετικὲς, πρέπει μετὰ κατάλληλα μέτρα νὰ καταβληθεῖ προσπάθεια, ὥστε νὰ ἐλαττωθοῦν ὅσο εἶναι δυνατόν οἱ αἰσθητὲς διαφορὰς πὸ εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ ὑπάρχουν, στὸ πλαίσιο τῆς ἴδιας χώρας, ὡς πρὸς τοὺς μισθοὺς τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν.

31. Κάθε καθηγητὴς τῆς Μέσης Παιδείας μετὰ περιορισμένην χρονικὴν ἀπασχόλησιν καὶ ἀμειβόμενος μετὰ τὴν ὥρα, πρέπει νὰ μισθοδοτεῖται ἀνάλογα πρὸς τις ἀποδοχὰς πὸ ἔχει ἓνας κανονικὸς καθηγητὴς, ὅταν προσφέρει τὴν ἴδια ὑπηρεσία.

32. Οἱ ἀναπληρωτὲς δικαιούνται νὰ ἔχουν μισθὸ πὸ, μολονότι κατώτερος ἀπὸ τὸ μισθὸ τῶν μονίμων καθηγητῶν, μπορεῖ νὰ τοὺς ἐξασφαλίσαι τὰ ὑλικά μέσα εὐπρόσωπης ζωῆς.

33. Ἐκεῖ ὅπου τοῦτο δὲν γίνεται ἀκόμη, οἱ ἐκπαιδευτικὲς Ἀρχές πρέπει νὰ προσπαθήσουν νὰ λάβουν τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα ὥστε τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τῶν σχολείων τῆς Μέσης νὰ πληρώνεται στὸ ἀκέραιο τὸ μισθὸ του κατὰ τις διακοπὰς καὶ τις κανονικὲς ἀδειες.

Διαφορὰς ἀποζημιώσεων

34. Πολλὲς χώρες χορηγοῦν στὸ διδακτικὸ προσωπικὸ τῶν σχολείων τῆς Μέσης ἀποζημιώσεις ἢ ἰδιαίτερα πλεονεκτήματα, π.χ. εὐκολίας κατοικίας, ἀπαλλαγὴν ὀλικὴν ἢ μερικὴν τῶν παιδιῶν τους ἀπὸ τὰ ἐκπαιδευτικὰ τέλη κλπ. Καλὸ εἶναι πάντως, γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ ἐπιδόματα ἀκριβείας ζωῆς, διαμονῆς καὶ μετάθεσης, τις οἰκογενειακὲς προσαυξήσεις κλπ., στοὺς λειτουργοὺς τῆς Μέσης Παιδείας νὰ παρέχονται τὰ ἴδια δικαιώματα, ὅπως καὶ στοὺς ἄλλους δημοσίους λειτουργοὺς ἢ ὑπαλλήλους τοῦ ἴδιου ἐπιπέδου.

Κοινωνικὴ πρόνοια

35. Τὰ μέλη τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῶν σχολείων τῆς Μέσης Παιδείας πρέπει νὰ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ τῆς

κοινωνικής προνοίας στις ακόλουθες περιπτώσεις: αποχώρηση από την υπηρεσία, βοήθεια στους επιζώντες, αναπηρία, αρρώστια, μητρότητα. Στις χώρες όπου οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί καλούνται να καταβάλλουν κρατήσεις για αυτούς τους σκοπούς, το ποσό των απαιτούμενων κρατήσεων δεν πρέπει—εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις—να είναι ανώτερο από τη συνεισφορά της Πολιτείας.

36. Σε ώριμην ηλικία ή ύστερ' από ώριμην αριθμό ετών υπηρεσίας οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί της Μέσης πρέπει να έχουν ή μια κανονική σύνταξη, ή μια έφ' άπαξ αποζημίωση, ή και τη μια και την άλλη ανάλογη σύνταξη μπορεί να τους παρέχεται ύστερ' από ώριμην minimum ετών υπηρεσίας, με την προϋπόθεση ότι το καθεστώς αυτό δεν θα τους παρασύρει να εγκαταλείπουν πρόωρα τη διδακτική τους εργασία.

37. Σε περίπτωση αναπηρίας ή ανικανότητας που επιβάλλει τη διακοπή της υπηρεσίας, κάθε καθηγητής της Μέσης πρέπει να συνταξιοδοτείται ή να αποζημιώνεται με τρόπο που να εξασφαλίζει τα απαραίτητα μέσα της ζωής του.

38. Σε περίπτωση αρρώστιας κάθε καθηγητής της Μέσης πρέπει να παίρνει ανάλογη διάκριση άδεια με αποδοχές, και οι σχολικές Αρχές να φροντίζουν για την αναπλήρωσή του· εκεί όπου δεν υπάρχουν διατάξεις να ρυθμίζουν το ζήτημα με άλλο τρόπο, εύχρηστο είναι να χορηγείται επίσης στον άρρωστο καθηγητή αποζημίωση για ιατρικά και φαρμακευτικά έξοδα· αν η άρρώστια παρατείνεται πέρα από τα χρονικά όρια που προβλέπουν οι κανονισμοί, τα νοσήλια πρέπει να ελαττώνονται κατά διαδοχικά στάδια, είτε έως την αποθεραπεία του ενδιαφερομένου, είτε έως ότου αυτός επωφεληθεί από τα μέτρα που όρίζονται στο προηγούμενο άρθρο.

39. Κάθε γυναίκα μέλος του διδακτικού προσωπικού της Μέσης πρέπει να

μπορεί να παίρνει άδεια κηρύσεως μετ' αποδοχών που η διάρκειά της (κατανεμόμενη ανάμεσα στην περίοδο που προηγείται και στην περίοδο που ακολουθεί τον τοκετό) δεν μπορεί να είναι μικρότερη από τρεις μήνες—μεγαλύτερης διάρκειας άδεια μπορεί να δοθεί με τη μορφή της αναρρωτικής.

40. Σε περίπτωση θανάτου ενός εκπαιδευτικού Μέσης πρέπει να καταβάλλεται σύνταξη στα επιζώντα μέλη της οικογένειας του που συντηρούσε αυτός, όπως ούποτε στη σύζυγό του (έφ' όσον δεν θα ξαναπαντρευτεί) και στα παιδιά του (έως την ηλικία που δεν μπορεί να είναι κατώτερη από την ηλικία της υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης, ή και περισσότερο ακόμα, εάν οι ενδιαφερόμενοι επιδιώνονται σε ανώτερες σπουδές, χωρίς να εργάζονται).

41. Εύκατα είναι οι εξουσιοδοτημένοι αντιπρόσωποι του διδακτικού προσωπικού των σχολείων Μέσης Παιδείας να παίρνουν μέρος στην εκπόνηση και στην εφαρμογή των κανονισμών κοινωνικής προνοίας που τους αφορούν.

Διδακτικό προσωπικό από το Έξωτερικό

42. Αφού ληφθούν υπ' όψη οι διαφοροί παράγοντες, για τους οποίους έχουν καθιερωθεί όσα μέτρα ρυθμίζουν σε κάθε χώρα την εργασία των αλλοδαπών, εύκατα είναι να γίνονται δεκτοί στα σχολεία Μέσης Παιδείας, κατά ώριμους τρόπους, καθηγητές αλλοδαποί κάτοχοι των απαιτούμενων και για τους εντόπιους διπλωμάτων ή τίτλων που αναγνωρίζονται ως ισοδύναμοι με αυτά.

43. Στις χώρες δημοσπονδιακού τύπου εύκατα είναι (με την επιφύλαξη γλωσσικών όρων και ισότητας στη μόρφωση) στους καθηγητές που προσέρχονται από τα διάφορα δημοσπονδιακά κράτη, επαρχίες, καντόνια κλπ. να παρέχεται κάθε εύκολια, ώστε να ασκούν το επάγγελμά τους στο σύνολο της δημοσπονδιακής γής.

Μετάφρ. Ε. Π. Π.

ΣΧΟΛΙΑ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Γ. 'Αθήνα: «Τραγούδια των βουνών» (Σειρά πρώτη). Έκδόσεις «Άλφα» Γ. Μ. Σκαζίκη, 1953.

Ο Γ. 'Αθήνας (φιλολογικό ψευδώνυμο του Γ. 'Αθανασίου-Νόβα) μας χάρισε τον Δεκέμβρη του 1953 έναν τόμο από 297 διτάστιχα ποιήματα με τον τίτλο «Τραγούδια των βουνών». Είναι η έκτη ποιητική συλλογή του. Οι άλλες πέντε που προηγήθηκαν έχουν τους τίτλους: «Πρωινό ξεκίνημα» (1919), «'Αγάπη στον Έπαχτο» (1922), «Καιρός πολέμου» (1924), «Βίρμος» (1929), «Δροσεροί καμηοί» (1938).

Τα Τραγούδια των βουνών είναι η πιο εύτυχη επέκταση του «Πρωινού ξεκινήματος». Ο Κ. Παλαμάς στον ευμενέστατο πρόλογο στο «Πρωινό ξεκίνημα» έγραψε: «Τά λογής γνωρίσματα και χαρίσματα ο 'Αθήνας τα συμμαζεύει, τα ζυγιάζει και τα μετράει σε ζυγαριές, που είναι τῶ ὄντι χρυσές». Ο δρόμος των τριάντα πέντε χρόνων από το «Πρωινό ξεκίνημα» (1919) έως τα «Τραγούδια των βουνών» υπήρξε ανηφορικός και δύσκολος, αλλ' ο ποιητής τον έτεράτισε νικηφόρα.

Η ομοιομορφία των 297 διτάστιχων της συλλογής αυτής δαμάστηκε από τους άδρους λεκτικούς σχηματισμούς και υπερνικήθηκε από την αθόρμητη μελωδία. Χαϊρόμαστε την κυματιστή ποιητική του δεκαπεντασύλλαβου, όπου οι συνεχείς και επίμονοι λαμβνοί διαρκώς πραγματοποιούν πλαστικά λυγίσματα και πλούσιες ομοιοκαταληξίες, μιάν αδιάκοπη ανακατάταξη στην τοποθέτηση ἔνοιων και λέξεων.

Λεπτομέρειες στις εντυπώσεις και εξουχιστικές παρατηρήσεις κάνουν το τραγούδι του 'Αθήνα ν' άντηχει σαν τις φυσικές φωνές: είναι, θαρρείς, ο ίδιος ο ψίθυρος του άγέρα, το ίδιο το μουρμούρισμα του νερού, ή ίδια ή άπλη φωνή των ανθρώπων του—ή γνήσιος αντίλαλος της ζωής της υπαίθρου.

Ο 'Αθήνας απενίζει τη φύση σά ζωγράφος. Υπάρχει βαθύτερη δόνηση στα βιώματά του. Χωρίς μεταφυσική περιπλάνηση, με την ευσθησία του, ψάλλει τα θέλητρα της γενέθλιας γής στα τραγούδια του, με θαυμαστή στιχοτυγική άνεση. Στα «Τραγούδια των βουνών» εξασφαλίζεται ή λυρική ποιότητα. Είναι τραγούδια ελληνικά, ευκολοπλησίαστα, και συνάμα μεστά από δημιουργική πνοή.

Στα «Τραγούδια των βουνών» ή ειλικρινής συγκίνηση είναι τόση, ώστε να έχει απομακρυνθεί απ' αυτά ή οποιαδήποτε επιτηδευμένη άμφιση του ύφους. Ο ποιητής έφτασε στο κατόρθωμα να υπερβεί τη στερεοτυπία της ποιητικής παραδόσεως, όπου τα δοξαμένα όνόματα του Σολωμού, του Παλαμά και του Σικελιανού έρθωσαν βαρύτατες υποχρεώσεις

και κινδύνους σ' εκείνους που την ακολουθούν, όπως συμβαίνει με τον 'Αθήνα. Άλλά και από μιά άλλη άποψη είναι πολύτιμα τα νέα ποιήματα του 'Αθήνα. Έγράφηκε κατά καιρούς αστόχαστα ότι τάχα μέσα στην παράδοση του στίχου δεν είναι δυνατόν τίποτα πιά να παρουσιαστεί άξιο. Άλλ' άκριβώς ο 'Αθήνας μας έδειξε ότι στον τόπο μας υπάρχει ποιητικός χώρος, όπου ή ποιητική δημιουργία μπορεί ακόμα να εκδηλωθεί πραιτόπλαστη, μακριά από τους έξωφρενισμούς και την άκοιλία του υποσυνείδητου, την όποία άκολουθήσε μιμητικά, δουλικά τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα ο ξενόφερτος υπερρεαλισμός, με τις κακομεταχειρισμένες φράσεις, που καταντούν σε χαμηλή ποιότητα, καθώς μεταπολίζουν αυθαίρετα τις καθιερωμένες έννοιες, χωρίς και να παράγουν τίποτα το άξιανάφερο. Έμεις άνήκουμε σ' εκείνους, που παραδέχονται ότι και στην καθιερωμένη παράδοση και στην αναζήτηση της νέας ποιήσεως υπάρχει πάντα στάδιο προσφερόμενο, με μιά προϋπόθεση όμως: την ύπαρξη του ποιητή.

Άληθινή έμπνευση και πηγαίος οίστρος κατευθύνει την αντιρρητορική ευρυμία του στίχου του 'Αθήνα. Η εξομολογητική προσωπικότητα του ποιητή τονώνει όλες τις μουσικές δυνάμεις της γλώσσας μας. Ποτέ ή άσάρφεια δεν πλησιάζει τους στίχους του 'Αθήνα. Αυτό όφειλεται στο γεγονός ότι ο 'Αθήνας δεν επιζητεί να κάνει τους αναγνώστες του δέσιμους μιάς άμφιβολής και άβέβαιης ύποβολής, που άλλοι στις μέρες μας την επιχειρούν σε τόσο συχνές περιπτώσεις. Άλλο ο 'Αθήνας το χρωστά στη γνήσια ποιητική συνείδησή του, που μας φέρνει στην όριστικότητα της ίδιας της πραγματικότητας, της ίδιας της ζωής, για να μας συγκινήσει με την άλήθεια της.

Την άλήθεια αυτή μας την έμπιστεύεται συνεχώς ως έσωτερικό θησαύρισμα του ο 'Αθήνας. Τη βλέπουμε ιδιαίτερα στη θαυμαστή άρτίωση της γλώσσας των τραγουδιών του—που είναι ή έθνική μας γλώσσα. Κοντά σε άλλες έγκαυμαστικές διαπιστώσεις του, ο Ε. Π. Παπανούτσος, στο κριτικό σημείωμα που άφιέρωσε στα «Τραγούδια των βουνών» στο «Βήμα» της 7-1-1954, έτόνισε ότι τα ποιήματα αυτά «αποφεύγουν εμπρόθετα τους λόγους έκφραστικούς τρόπους και θέλουν να είναι τραγούδια, μόνο τραγούδια, ολοκάθαρα, μελωδικά, γραφικά, σαν εκείνα που έχει χάρισε στην έθνική γραμματεία μας ο ανεκτίμητος δημοτικός μας λόγος». Το ίδιο και ο Κ. Θ. Δημαράς στο «Βήμα» της 30-4-1954 έξαιρεί Δημαράς στο «Βήμα» της 30-4-1954 έξαιρεί ότι «ίσως από τους σύγχρονους λειτουργούς του στίχου ο 'Αθήνας να έχει το πιο πλούσιο και το πιο καθαρά λαϊκό λεξιλόγιο». Θα ση-

μειώσουμε ότι ο 'Αθάνας πρόσθεσε πολύ το γλωσσάριο της Ρούμελης, με τον ίδιο τρόπο που ο Καζαντζάκης στάθηκε στο γλωσσάριο της Κρήτης.

Να συζητήσουμε τα θέματα του 'Αθάνα θα έμοιαζε σά να διασπούσαμε την ένιατα εμπνευστή του. Η λυρική ευφορία ξεπερνά το θεματικό αντικείμενο. Μπορούμε μόνο να διαπιστώσουμε εύκολα τον βαθύτερο ανθρωπισμό, που διαποτίζει σε όλη την έκτασή της την ποίησή του. Την αναγεννητική αισιοδοξία. Την πίστη στη ζωή. Την εξαγιστική πρόθεση. Την απροσποίητη θρησκευτική εὐλάβεια. Τον φυσιολατρικό λυρισμό. Μιά διάχυτη διάθεση τρυφερότητας. Τα πολλά γνωμικά και αποφθεγματικά στοιχεία, τα οποία έχουν όλο το απόσταγμα της λαϊκής θυμοσοφίας, στίς πιο στοχαστικές και ψυχραίες στιγμές της. Τον ευγενή πατριωτικό τόνο, τον τόσο άγνό και ανεπιτήδευτο, που μάς θυμίζει την καταβολή του ποιητή: ο 'Αθάνας ανήκει από τη μητέρα του σε γενιά, που πρόσφερε μεγάλες θυσίες στον αγώνα της 'Ελευθερίας του 1821.

Θα δώσουμε εδώ δύο μόνο δείγματα από τα «Τραγούδια των βουνών». Είναι τα οκτάστιχα με τους αριθμούς 219 και 227. Αίγιοι στίχοι στη γλώσσα μας παρασταίνουν τόσο επιγραμματικά τη νοσταλγία της 'Ελλάδας από τους ξένους τόπους. Είναι ζωντανός ο καημός, που αναδίνουν οι στίχοι αυτού του οκτάστιχου (219), καθώς αντιμετωπίζουν με τα βουνά της ξενιτιάς τα Ρουμελιώτικα βουνά, που τόσο έχουν συγκινήσει τον ποιητή:

Γειά σας, βουνά της ξενιτιάς, βουνά του ξένου κόσμου,
τετράψηλα, περήφανα και πολυξάικουσιμένα!
Στά χιονοκορφοβούνια σας με τράβηξε ο καημός
για τα δικά μου τα βουνά τα παραπονεμένα.

Σας φέρνω χαιρετήματα της Λιάκουρας, της Γκιώνας,
του Βαρδουσιού, του Βελουχιού και του καημένου 'Αρδίνη...
'Απολιτισμένος ο καημός κι' ανήμπορος ο αγώνας...
Παρηγοριά της ξενιτιάς ξένο βουνό δέ δίνει!

Στο άλλο οκτάστιχο (227) είναι αξιοθαύματος ο τρόπος με τον οποίο ο ποιητής, αφού αρχαλιάζει το δημοτικό τραγούδι, το προάγει σε έντεχνη ποίηση. Στο οκτάστιχο αυτό—όπως και σε τόσα άλλα—τα πεζά στοιχεία με μνημειώδη ευστοχία σπρώχνονται προς το ύψος της ποιήσεως. 'Εδώ το αυτοκίνητο γίνεται «τροχός», το πλοίο «πανι-τιμόνι», το αεροπλάνο «φτερά στον ουρανό». Κι' ακόμα, πολύς ελληνικός παλμός είναι διάχυτος στους στίχους αυτούς:

Και με τροχό ταξίδεψα και με πανι-τιμόνι,
και με φτερά στον ουρανό τον κόσμο έφερα γύρα.
Είδα τί χάρισε ο Θεός, χαλάσαν οι δαίμονι

και πώς θεριεύει ο άνθρωπος παλεύοντας τη
[Μοίρα.

Είδα και πλουτη κι' όμορφιές και τέχνες κι'
[έπιστήμες,
και της αλήθειας άστραπή και της ψευτιάς γυα-
[λάδα.
Μά εκείνο που με στέριωνε σ' όλες της γής τις
[ρύμες
ήταν ή περηφάνια μου πώς είμαι άπ' την
[Ελλάδα.

Αυτούς τους εύρωστους, τους ραμαλέους στίχους άπαντάμε σε κάθε σελίδα των «Τραγούδιων των βουνών». Τη συλλογή αυτή πρέπει να τη θεωρήσουμε σταθμό όχι μόνο στην ποίηση του Γ. 'Αθάνα αλλά και στη σύγχρονη μας νεοελληνική ποίηση.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΥΔΗΣ

NEA BIBLIA

«Δημήτρης Σαράσης. 'Εκλογή από τα δημοσιεύματά του», Βόλος 1954, σελ. 154.

Παναγ. Νάκου, 'Επιθεωρ. Δημοτ. Σχολείων «Παιδαγωγική του Εὐαγγελίου», Πάτρα 1954, σελ. 286.

Δημητρίου Τσάκωνα «Χριστιανική Κοινωνιολογία και 'Ελληνικότητα», 'Αθήνα 1954, σελ. 208.

Χαριλάου Παπαχρίστου, Γεωπόνου «Συμβολή εις την μελέτην των βασιικών χαρακτήρων της χωρικής οικονομίας της 'Ελλάδος», 'Αθήνα 1954, σελ. 177.

Max Weber (μετάφρ. Μιχ. Γ. Κυπραίου), «'Η Πολιτική ως επάγγελμα», 'Αθήνα 1954, σελ. 176.

Στρ. Κ. Παπαϊωάννου, Διευθυντού της 'Ανωτέρας Σχολής Βιομηχανικών Σπουδών «Σκέψεις: Ταξιδεύοντας στη Γαλλία», 'Αθήνα 1954, σελ. 25.

Hendrik Van Loon (μετάφρ. Κοσμῆ Πολίτη), «'Ιστορία της 'Ανθρωπότητας» (Εκονογραφημένη), 'Αθήνα 1954, έκδοτ. Οίκος 'Ικαρος, σελ. 308.

Ι. Ν. Θρεψιάδη «Ρωμαϊκή έπαυλις εν 'Αθήναις» (άνατύπ. από το περιόδ. «Πολέμων», τόμ. Ε', τεύχος 3ον), 'Αθήνα 1954.

Ι. Ν. Θρεψιάδη «'Ανασκαφικαί έρευναί εν 'Αθήναις» (άνατυπ. από τα Πρακτικά της 'Αρχαιολογικής 'Εταιρείας, 1953), 'Αθήνα 1954.

'Ελάβαμε τα Περιοδικά :

«'Νέα 'Εστία», «'Αγγλοελληνική 'Επιθεώρηση», «'Ακτίνες», «Σχολείο και Ζωή», «'Νέο Σχολείο», «Συνεταιριστής», «Βιβλιοθήκη Γονέων», «'Νέος Δάσκαλος» (Φλωρίνης), «Χρομιά του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης».

«ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Μηνιαίο Περιοδικό Μελέτης — Έρευνας — Διαφωτισμού

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Γ' ΤΟΜΟΥ

Τεύχη 25—33, από 1 'Απριλίου έως 1 Δεκεμβρίου 1954

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ οί :

Ι. Π. 'Ανωτόπουλος, Hans Asperger, Σοφία Μ. Γεδεών, 'Αθ. Κ. Γκρόζας, 'Αλέξης Δημαρῆς, Χρ. Γ. Δουμόπουλος, Gilbert Highet, Κ. Γ. Καλαντζής, 'Αθηνᾶ Καλογεροπούλου, 'Ανδρέας Καλούτσης, 'Αννα Κατσίγρα, Κ. Λαζαρίδης, Richard Livingstone, Δημ. Μάνος, Rollo May, Louis Meylan, Alfred Moessner, Καλλιόπη Μουστάκα, Θεόδωρος Εὐδης, Ειρήνη Παϊδούση, Εὐάγ. Πανέτσος, Μ. Παπαδάκη-Χουρδάκη, Ε. Π. Παπανούτσος, Καίτη Στασινοπούλου, Βασ. Ν. Τατάκης, Φωτεινή Θ. Τζωρτζάκη, Μαν. Τριανταφυλλίδης, G. del Vecchio, Ν. Κ. Χαρβάτη, 'Αννα Χατζηνικολάου.

Α Ρ Θ Ρ Α

ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ (Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ)

	Σελ.		Σελ.
Και πάλι το πρόγραμμά μας	1	Ἐκκλησία και Λογοτεχνία	161
Ἐθνικός τραυματισμός	33	Μιά κακή συνήθεια	193
Ἡ καθαρεύουσα χάριν τῆς δημοτικῆς	65	Ἡ Παιδεία κοινὸ ἀγαθὸ	225
Ὁδηγητικὲς γραμμὲς	97	Ὁ νόμος κατὰ τοῦ ἀναλφαβητισμοῦ	257
Δημοτικισμὸς και κόμματα	129		

Μ Ε Λ Ε Τ Ε Σ

	Σελ.		Σελ.
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ Π. Ι. : Ὁ John Dewey και ἡ Ἀρχαία Ἑλληνική Φιλοσοφία	11, 48, 79, 114	MEYLAN LOUIS (μετ. Β. Ν. Τ.) : Προετοιμασία γιὰ τῆ δεύτερη ἑκατονταετηρίδα τοῦ «Αἰμιλίου»	72, 107
ΚΑΛΟΥΤΣΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ : Βασικὲς ἀρχὲς τῆς Ἀναλυτικῆς Ψυχολογίας	140, 173, 198, 234	ΠΑΓΙΔΟΥΣΗ ΕΙΡΗΝΗ : Ἡ ἐκπαίδευση τῶν τυφλῶν	195, 227
ΚΑΤΣΙΓΡΑ ΑΝΝΑ : Κληρονομικότητα και ἀγωγή	179, 205, 240, 270	ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ Π. Ε. : Ἡ παιδεία μας	3
ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ Κ. : Ὁ θεσμὸς τῶν σχολικῶν ψυχολόγων	16	Ὁ στοχαστὴς Παλαμᾶς	131, 163
LIVINGSTONE RICHARD (μετ. Καίτης Στασινοπούλου) : Ἡ ἐπίδραση τῶν κλασσικῶν σπουδῶν στὴν Ἀγγλικὴ ζωὴ	68, 101	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ ΜΑΝ : Ψυχᾶρης	35
MAY ROLLO (μετ. Σ. Γ.) : Ψυχικὴ ὑγεία στὸν σημερινὸ κόσμο	40	VECCHIO del G. (μετὰφρ. Κ. Π.) : Ἡ πανανθρώπινος σκέψις τοῦ Dante	260
		ΧΑΡΒΑΤΗ Κ. Ν. : Μερικὲς παρατηρήσεις γιὰ τῆ μέθοδο τῶν Τεστ	147
		ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΝΝΑ : Ἡ ἀποστολὴ τῶν Μουσείων στὴν Ἐκπαίδευση	265

Η Σ Χ Ο Λ Ι Κ Η Π Ρ Α Ξ Η

	Σελ.		Σελ.
ΓΚΡΟΖΑΣ Κ. ΑΘ. : Νέο πρόγραμμα, ἀλλὰ και ἐκπαιδευτικὴ ἀναμόρφωση	184	ΜΟΥΣΤΑΚΑ ΚΑΛΛΙΟΠΗ : Πῶς ἐρμηνεύουν οἱ Ἀγγλοὶ τὴν Ἐνιαία Διδασκαλία	88, 119, 150
HIGHET GILBERT (μετ. Εὐαγ. Παπέτσου) : Οἱ ἀρετὲς τοῦ καλοῦ δασκάλου	212	Πῶς θὰ ἐρμηνεύαμε ἐμεῖς τὴν Ἐνιαία Διδασκαλία	246, 275

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

	Σελ.		Σελ.
ΑΥΣΤΡΙΑ		ΕΛΒΕΤΙΑ	
ASPERGER HANS (μετ. Κ. Γ. Καλαντζή) : Ὁ Γιατρός και ὁ Παιδαγωγός	154	Ε. Π. Π. : Συστάσεις Διεθνῶν Συνεδρίων	251, 282
ΓΑΛΛΙΑ		ΤΟΥΡΚΙΑ	
ΤΖΩΡΤΖΑΚΗ Θ. ΦΩΤΕΙΝΗ : Ἡ κοινωνικὴ δράση τῶν Γαλλικῶν σχολικῶν συνεταιρισμῶν	122	ΜΑΝΟΣ ΔΗΜ. : Ἐκπαιδευτικὲς εἰδησεις	55
ΠΑΠΑΔΑΚΗ-ΧΟΥΡΔΑΚΗ Μ. : Διεθνὲς Συνέδριο τῆς Ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ στὸ Παρίσι	217	ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ	
		ΜΑΝΟΣ ΔΗΜ. : Ἡ ὁμόγλωσση Μέση Ἐκπαίδευση τῆς Πόλης. Στατιστικὰ δεδομένα και πορίσματα	22

ΕΣΥ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΟΥ

	Σελ.		Σελ.
Α. Κ. (μετάφρ.) : Είναι τὰ παιδιά ἄγγελοι ἢ μικροὶ βάρβαροι;.....	219	MOESSNER ALFRED (μετ. Χρ. Γ. Δουμοπούλου) : Ἡ ἀγωγή πρὸς τὴν εὐπρέπεια.....	58

ΣΧΟΛΙΑ

	Σελ.		Σελ.
Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ (Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ) :		ΕΥΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ : Χιακὰ.....	157
Κατὰ τοῦ Ἀναλφαβητισμοῦ.....	30	Σ. Μ. Γ. : Τὸ 11ο Διεθνὲς Συνέδριον Ψυχοτεχνικῆς.....	62
Μεταβολὴ στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας.....	61	Ὁ θεσμὸς τῶν σχολικῶν Ψυχολόγων.....	63
Ὁ Ἰατροπαιδαγωγικὸς Συμβουλευτικὸς Σταθμὸς τοῦ «Ἀθηναίου».....	221		

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

	Σελ.		Σελ.
ΔΗΜΑΡΑΣ ΑΛΕΞΗΣ : Δ. Μονογυιού-Β. Μοσκόβη «Ἐγχειρίδιον συστηματικῆς διδασκαλίας τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης».....	188	ΠΑΤΔΟΥΣΗ ΕΙΡΗΝΗ : Β. Μοσκόβη «Τὸ ἄλλας τῆς γῆς».....	127
ΕΥΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ : Πέτρου Χάρη «Ἑλληνες πεζογράφοι».....	64	» «Βιβλιοθήκη Βασικῆς Ἐπιστημονικῆς Μορφώσεως» (Μ. Πεγλιβανίδη).....	159
» Σταύρου Νικολαΐδη «Δύο διαλέξεις περὶ Βυζαντινῆς Μουσικῆς».....	160	ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ Π. Ε. : Βασ. Βήκα «Ψυχολογία ἐφηρμοσμένη στὴν Παιδαγωγικὴ».....	159
» Μιχ. Περάνθη «Ἑλληνικὴ Ποιητικὴ Ἀνθολογία».....	223	Σ. Μ. Γ. : Ἀντ. Χ. Παπαϊωάννου «Συμβολὴ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς σωματικῆς δομῆς τοῦ Ἑλληνόπαιδος. Ἐρευνα ἐπὶ παίδων τῆς ὑπαίθρου Β. Ἑλλάδος».....	95
» Γ. Ἀθάνια «Τραγούδια τῶν βουνῶν».....	287	Ε. Γ. Π. : Π. Νάκου «Μελέτες-Διαλέξεις» (τόμ. Α').....	255

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΕΣ

	Σελ.
* * * : Εὐθαλία Ἀδάμ.....	158
ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ ΑΘΗΝΑ : Μαρία Σακελλαρίου-Κανδήλλη.....	126
ΠΑΤΔΟΥΣΗ ΕΙΡΗΝΗ : Χαρίτων Χ. Χαριτωνίδης.....	222

ΣΕΛΙΔΕΣ ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΕΣ

	Σελ.
ΕΥΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ : Νικόλαος Πολίτης.....	61
» Ἐμμανουὴλ Ροῖδης.....	255
ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ	
Σελ. 32, 128, 192, 224, 288	

Η "ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ,"

Θὰ δημοσιεύσει στὰ τεύχη της τοῦ ἔτους 1955 τὶς μελέτες :

1. Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ
«Φιλοσοφικὴ ἄποψη τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας»

---

2. LOUIS MEYLAN
«Τὸ πρωτεῖο τῆς ἀγωγῆς»

---

3. ETIENNE SOURIAU
«Αἰσθητικὴ παιδεία»

---

4. Μ. Κ. ΚΩΒΑΙΟΥ
«Ἡ μαθηματικὴ ἀπόδειξη. Προτάσεις τῆς Γεωμετρίας»

---

5. Φ. ΛΟΓΟΘΕΤΗ
«Πηνελόπη Δέλτα»

---

6. Κ. ΛΑΖΑΡΙΔΗ
«Πῶς νὰ μάθουμε γράμματα σ' αὐτοὺς ποὺ δὲν ξέρουν»
«Ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία τῶν ἐπισκέψεων στὰ Μουσεῖα»

---

7. ΑΝΔΡ. ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗ
«Ἡ προετοιμασία τοῦ νέου μαθήματος»
κ. τ. λ. κ. τ. λ.

Ἡ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΙΑ ΖΩΗ

μοναδικὸ στὴν Ἑλλάδα ἐπιστημονικὸ
παιδαγωγικὸ περιοδικό, ποὺ ἀντιπροσωπεύει
τὴν προοδευτικὴ ἐκπαιδευτικὴ κίνηση
στὴ χώρα μας, μπαίνει ἀπὸ τὸ 1955
στὸ 90 ἔτος τῆς ζωῆς της.

Ἡ Συνδρομὴ γιὰ τὸ ἔτος 1955
(τεύχη 10, 8 ἀπλά καὶ 2 διπλά)
ὀρίσθηκε γιὰ νομικὰ καὶ φυσικὰ πρόσωπα
σὲ δραχμὲς (νέες) 75.
Ἐξωτερικοῦ δραχ. 90 (δολλάρια 3).

Ἡ ΠΑΙΔΕΙΑ καὶ ΖΩΗ

γράφεται καὶ τυπώνεται μὲ προσωπικὲς δυ-
σίες τοῦ ἐπιτελείου τῶν Συνεργατῶν της.
Γι' αὐτὸ ἔχει τὸ δάρρος νὰ ἀπευθυνθεῖ πρὸς
τοὺς Ἀναγνῶστες της καὶ νὰ τοὺς παρα-
καλέσει νὰ συστήσουν τὸ περιοδικὸ στοὺς
φίλους των καὶ νὰ βοηθήσουν στὴν πλατύ-
τερη κυκλοφορία του.